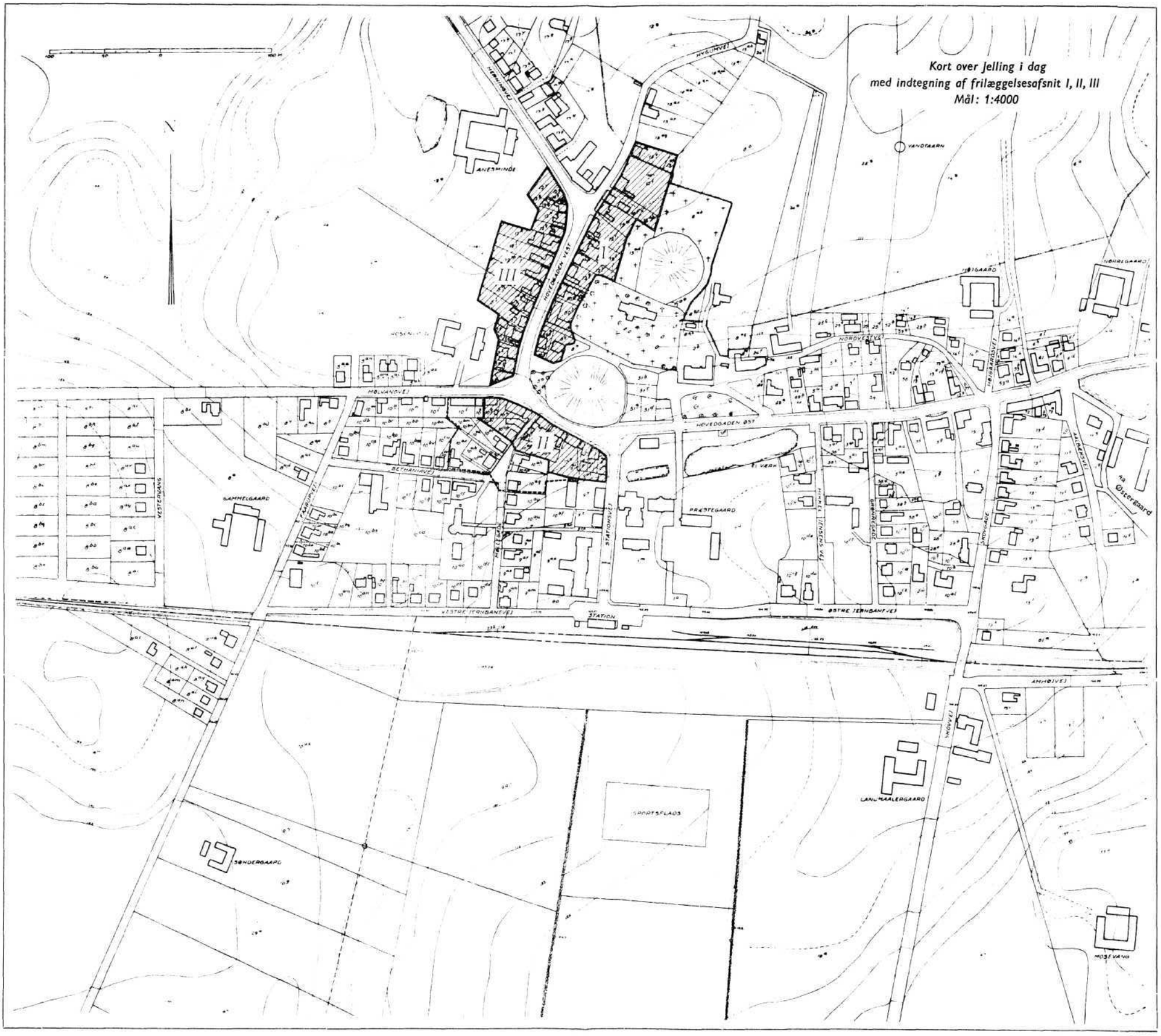
Kort over Jelling i dag
med indtegning af frilæggelsesafsnit I, II, III
Mål: 1:4000
N
HEMMIVEJ
HYGUMVEJ
ANESMINDE
HOVEDGADEN VEST
VANDTAARN
HOVEDGADEN ØST
NORDVESTVEJ
MØLVANGVEJ
BETHANIAVEJ
VESTERGANG
GAMMELGAARD
TAARNVEJ
HALLEGAN
STATIONSVEJ
PRÆSTEGAARD
VÆRK
VESTRE JERNBANEVEJ
ØSTRE JERNBANEVEJ
STATION
AMMIDVEJ
SPORTSPLADS
SØNDERGAARD
LANDMAALERGAARD
MOSEVANG
Østergaard

JELLING-HØJENES FRILÆGGELSE

Forslag udarbejdet af det af stats-ministeriets komité til frilæggelse af Jelling-højene nedsatte arbejdsudvalg

KØBENHAVN
1952

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

INDHOLD

Indledning 5
Befolkningsforhold i Jelling — muligheder for byens vækst 18
Fire forslag til frilæggelse af Jelling-højene 22
Foranstaltninger til gennemførelse af forslag D 37
Bilag og Kortplancher 47

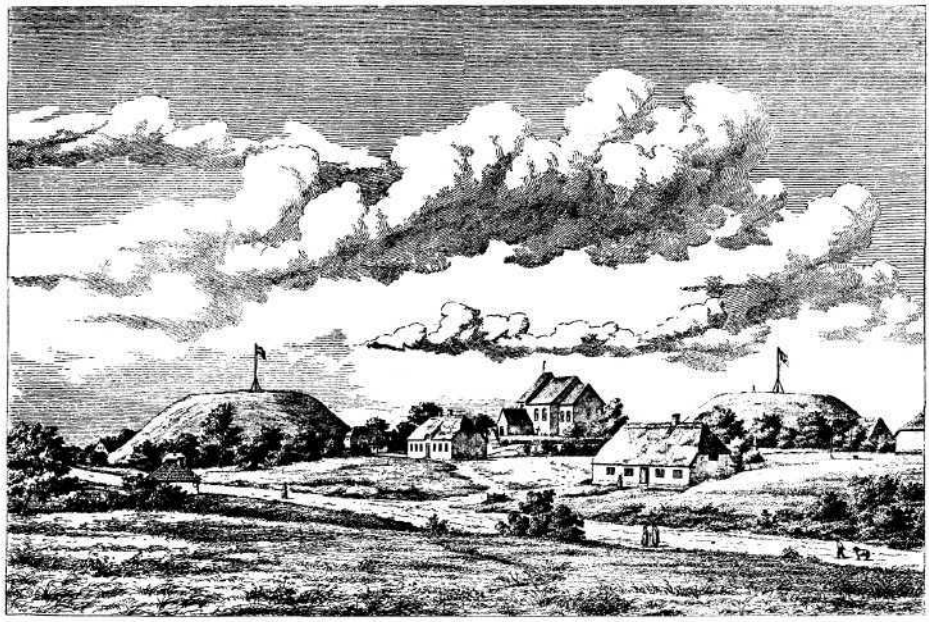

Fig. 1. Jelling omkring 1850.

INDLEDNING

Jellings historiske betydning

De store kongehøje og de to Jellingrunestene er uden sammenligning Danmarks berømteste oldtidsminder; sammen med Danevirke kommer de os i møde i den historiske litteratur før noget andet dansk mindesmærke. I Jelling begynder Danmarks egentlige historie.

På Jellingrunestenene forekommer Danmarks navn for første gang i skrift herhjemme. Som dokumenter i granit vidner de om hændelser, grundlæggende for vort land og for vor vesteuropæiske kultur. Haralds store runesten omtaler kristendommens indførelse og er derfor blevet kaldt »Danmarks Dåbsattest«. Stenen er udsmykket med det tidligste Kristusbillede i Norden, og umiddelbart udfor den er påvist resterne af den første kirke, der blev opført i Danmark, ja i hele Norden, efter at kristendommen var blevet statsreligion. Stenens runer fortæller også om de danske smårigers samling til eet helt kongerige. Af udtrykket »Danmarks bod« på Gorms runesten fremgår Jellingkongedømmets betydning for Danmarks enhed og forsvar. Det er denne Jelling-æt, der vandt Norge, sidenhen erobrede England og skabte forudsætning for dannelsen af et Storbritannien ved at befordre sammensmeltningen af Briter, Angelsakser og Daner. Det danske riges,magt og anseelse kan aflæses af jordmonumenternes gigantiske størrelse (fig. 3).

Fig. 2. Genrejste bautastene fra viets østlige linie.

Gorms vi er en nordisk helligdom og tingplads af enestående art og omfang. Ved støtte fra Ny Carlsbergfondet har nationalmuseet kunnet genrejse en ret anselig del af de store bautastene (fig. 2) omkring viet, som har kunnet rumme en folkeforsamling på omkring fem og tyve tusind personer. Man har kaldt tingstedet ved Uppsala for Sveriges »äldsta riksdagsbygge«. Det tilsvarende kan siges om denne forsamlingsplads ved Jelling, hvor et helt folk sammen med kongen har kunnet stævne til beslutninger på tinge.

Højene i Jelling og Uppsala (fig. 4 og 5) — nærbeslægtede i det ydre — står ved hinandens side som uerstattelige kronjuveler i de nordiske landes årtusindgamle historie. Jellingmindesmærkerne *binder Danmark til Norden.*

Arkæologiske undersøgelser i Jelling.

Det er et vidnesbyrd om en ganske særlig historisk tradition, et for hine tider usædvanligt antikvarisk hensyn, at der efter kongens befaling er blevet ført tilsyn med højene i hvert fald allerede før 1635. Den store runesten er det første runeminde i Norden, som gøres til genstand for en trykt beskrivelse (1591). Gentagne store udgravninger understreger interessen for stedet: i 1704; i 1820, da Gorms og Thyras gravkammer blev blotlagt; i 1861 under Frederik d. VII's overledelse; i 1941—42, da bl. a. rester af kong Gorms vi blev opdaget og afdækket; sidst endelig i 1947 og 1948, da Harald Blåtands

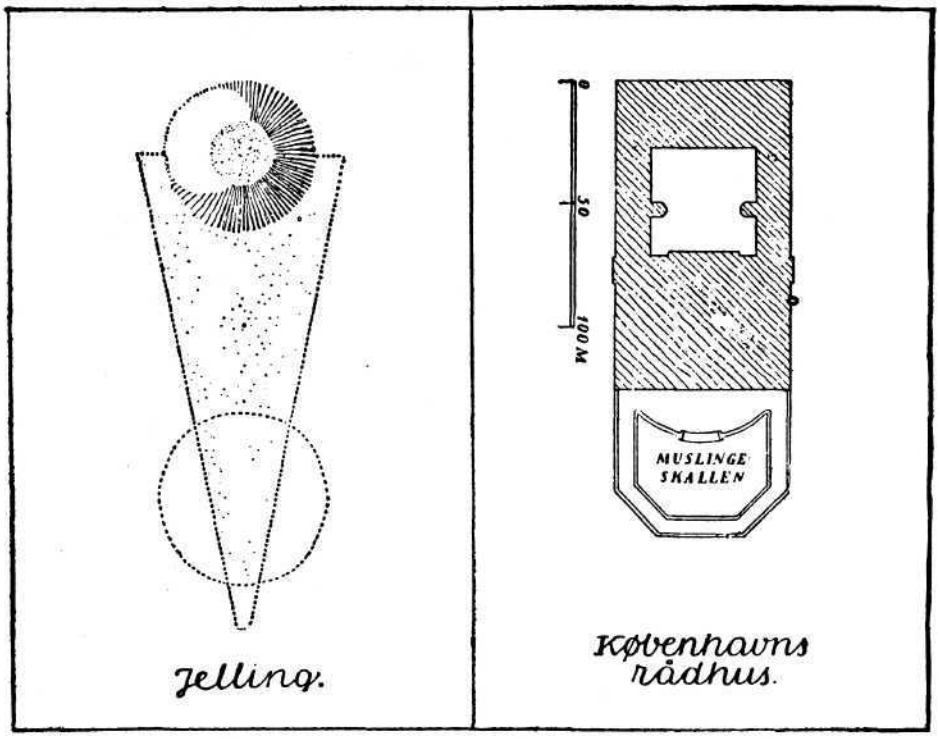

Fig. 3. Jellinganlægets størrelse sammenlignet med Københavns rådhus.

stavkirke blev påvist. I sommeren 1951 er under den nævnte trækirke påvist rester af en ældre bygning, formentlig GorMs gudehov. —

Bebyggelsen ved højene.

Indtil for kun ganske få generationer siden lå det meste af Jellinghøjenes omgivelser frie og ubebyggede hen. Først den nyeste tid har, uskånsomt og uden plan, indfiltret højene og kirken i en tæt bymæssig bebyggelse. Den nuværende sene bebyggelse har hverken kvalitetsmæssig eller historisk værdi. Vest for højene går Herningvejen og Hygomvejen sammen i en hovedgade, der løber nær ved hele anlæget og ved den sydlige høj bøjer mod øst så nær op ad højen, at der er skrællet et helt stykke af dennes fod: den oprindelig runde høj er nu flad på sydsiden, og det smalle areal mellem Hovedgaden Vest og anlæget er optaget af huse, der helt lukker af for anlæget. Vejen er i sig selv uforsvarlig på grund af den bratte kurve og manglende oversigt.

Lokale forsøg på frilæggelse jelling-højEne.

Ønsket om en frilæggelse af kongehøjene i Jelling er af forholdsvis ny dato. Det blev først fremført af Jellingboerne selv med mænd som seminarieforstander Skat Rørdam i spidsen (1917, bilag 1), og de hidtil opnåede resultater har Jelling i det væsentlige æren af. Også amtmand Valløe og amtsrådsmedlem Mikél Jensen, Jelling, har stærkt fremmet denne sag ved en aktion i begyndelsen af 30'erne (bilag 2), og ad frivillig vej er der i årenes

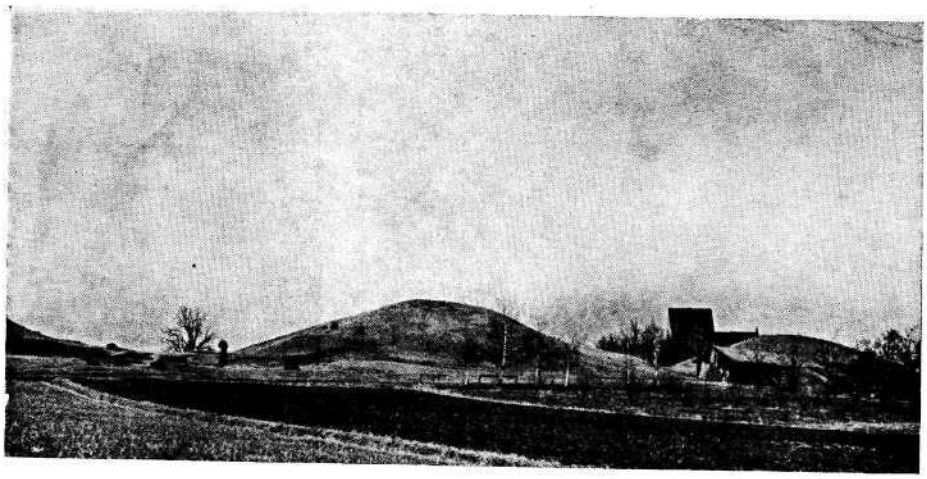

Fig. 4. Uppsala kongehøje med kirken ca. 1925.

løb indsamlet mere end 100.000 kr. Disse midler er især brugt til at fjerne den tæt dækkende bebyggelse *øst* for den sydlige kongehøj (se fig. 7). Det kan vel næppe tænkes, at nogen i eller udenfor Jelling kunne ønske disse bygninger tilbage igen.

En uforbeholden tilslutning har tanken om en frilæggelse fået fra det lokale fredningsnævn (bestående af fredningsdommeren, et amtsvalgt og et sognevalgt medlem) i følgende udtalelse i 1945:

Officielle udtaleiser om Jelling-højenes betydning.

»Indenfor nævnet er der absolut enighed om, at det udfra historiske og nationale hensyn, som ikke kræver nærmere udredning, vil være særdeles ønskeligt, om en fuldstændig frilæggelse af højene kunne finde sted.«

Ved tredje behandling af loven om naturfredning (1937) udtalte ordføreren for folketingets udvalg, Jul. Bomholt:

»Det er ikke meningen, at ethvert mindesmærke skal omgives med et område med byggeklausul; det skal kun gælde mindesmærker af særlig betydning som Dybbølbanke, *Jellinghøjene* o. 1.«.

Jelling står centralt i Danmarks historie. I rigsdagen har fhv. folketingsmand Axel Sneum, inspireret af det fremdragne Trelleborg, i varme ord efterlyst en rekonstruktion af et stort jydsk fortidsminde. Jellings fortid som stedet for den gamle kongsgård, hvor Jellingkongernes æt har hjemme, hører Jylland til. I Jelling ligger ikke en »rekonstruktion«, men *det store jydske mindesmærke,* der svarer til, hvad folketingsmand Sneum i sin kærlighed til hovedlandet efterlyste i det danske folketing med ordene: »Kravet i Jylland er der, og det vil blive ved at være der, indtil det bliver opfyldt.«

Men først når mindesmærkernes omgivelser gennem samordning af de forskellige interesser i sagen har fået et passende udseende, kan højene komme til deres fulde ret, således som den svenske stat har sikret Uppsala-højene.

Fig. 5. Jelling kongehøje med kirken ca. 1800.

De seneste års bestræbelser for frilæggelse

4

Jelling-højene.

Mod nord, hvor landskabet endnu ligger ubebygget, er der i året 1947 gennemført en fredning, som ved overfredningsnævnets forståelse blev udvidet fra det oprindelige forslag til at omfatte et areal på ialt ca. 40 ha land. På disse arealer er lagt en servitut om, at status quo skal opretholdes, således at arealerne, der dyrkes som landbrugsjord, ikke må bebygges eller beplantes. En del af de tilgrænsende bygninger må ikke ombygges, ligesom tilbygning hertil ikke må finde sted. Når disse bygninger nedrives eller på anden måde ophører at eksistere, må der ikke opføres nye bygninger på grundene.

Sydligst er der i tidens løb erhvervet et antal småparceller og fjernet derpå liggende huse. Udsigten spærres dog fra sydøst af en stor skole. Mellem Hovedgaden Vest og anlæget er en parcel købt og ryddet, og nationalmuseet har en anden ejendom på hånden for 17.000 kr., men har savnet midler til at gennemføre købet. Hvis nationalmuseet af sine løbende bevillinger skal løse hele dette store problem, vil der gå flere menneskealdre, og museet kan ikke forhindre, at der bygges nye bygninger på arealet, hvorved en ordning udskydes og fordyres.

Uanset Jelling bys ringe indbyggerantal har dens langstrakte bebyggelse — se fig. 12 — medført en adskillelse i to bydele, »østbyen« og »vestbyen«, til stor gène for borgerne. Hovedgadens*) vestlige ende rummer en betydelig del af Jellings butikker, og der er, således som situationen er i dag, kun ringe muligheder for forretningskvarterets udvikling. En kreds af Jellingborgere med biografdirektør H.C.Hansen og arkitekt Abrahamsen som talsmænd har da også i 1947 samtidig med, at indenrigsministeriet opfordrede Jelling sogneråd til at foranledige udarbejdet en byplan for Jelling, påpeget nødvendigheden af, at der fastlægges retningslinier for udviklingen fremover.

*) Se side 22.

Fig. 6. De to runestene set mod bebyggelsen i vest (1945).

Men sagen er ikke egnet til en stykkevis, tilfældig løsning. Selv om en frilæggelse ikke kan gennemføres på een gang, er det nødvendigt, at man følger en nøje gennemarbejdet plan.

Det er næppe erhvervsmæssigt heldigt at fjerne og flytte den ene række butikker og lade den anden blive liggende, og for at opnå en virkelig frigørelse af fortidsmindet vil det være ønskeligt også at frigøre arealer vest for hovedgaden. Det bliver under alle omstændigheder nødvendigt at behandle sagen som en helhed. Jelling sogneråd har da også den 29. februar 1948 med henblik på byplanen udtrykt ønsket om, at »resultatet må blive til gavn og nytte for Jelling by og — med hensyntagen til de særlige forhold vedrørende oldtidsminderne — for dens udvikling fremefter.«

Byplanmæssige betragtninger.

I byplanloven af 1938 (nu lovbekendtgørelse nr. 242 af 30. april 1949) bestemmes det i § 1, stk. 4, at der for enhver bymæssig bebyggelse, der opnår et indbyggerantal på mere end 1000, inden 5 år fra den folketælling, ved hvilken indbyggerantallets størrelse er konstateret, skal tilvejebringes en byplan efter reglerne i byplanloven. Byplanforslagene skal udarbejdes ved kommunalbestyrelsernes foranstaltning og forelægges boligministeriet til godkendelse.

Ved folketællingen pr. 15. juni 1945 konstateredes for Jelling stationsby et folketal på 1086. Folketallet er ved folketællingen i 1950 1003 personer. Efter at folketallet pr. 1945 var offentliggjort, henstillede indenrigsministeriet 5. marts 1947 til Jelling sogneråd, at der snarest belejligt påbegyndtes udarbejdelsen af en byplan.

Ifølge byplanlovens § 1, stk. 3, skal en byplan indeholde bestemmelser af de i lovens § 2, stk. 2, nr. 1—5 og 10 omhandlede arter, nemlig om veje, torve og pladser, spor- og ledningsanlæg, beliggenheden af offentlige byg-

Fig. 7. Bebyggelsen øst for sydhøjen, inden den ved privat initiativ blev fjernet. Pilen peger mod sydhøjen.

ninger og anlæg, bebyggelsesarterne og deres fordeling på området samt (fra 1949) bestemmelser om, hvilke arealer der skal friholdes for bymæssig bebyggelse, alt i det omfang, som er fornødent for at sikre en hensigtsmæssig og tilfredsstillende ordning af de fremtidige vej- og bebyggelsesforhold. Endvidere kan der i henhold til byplanloven (§ 2, stk. 2, nr. 6 til 9) i en byplan optages bestemmelser om byggegrundenes form og størrelse, bebyggelsens beliggenhed, ydre udformning og om bevaring af et område i overensstemmelse med dettes hidtidige karakter i henseende til bebyggelse og beplantning.

For at sikre den nødvendige smidighed ved byplanlægningen udarbejdes den samlede byplan for den enkelte by i almindelighed ikke som en tinglyst byplanvedtægt, således som der er bemyndigelse til i byplanloven, men som en dispositionsplan. En dispositionsplan er vedkommende kommunalbestyrelses redegørelse for retningslinierne for en bys fremtidige udvikling og for den påtænkte fremgangsmåde ved gennemførelsen af planens bestemmelser. En dispositionsplan er ikke bindende for grundejerne, men er en overenskomst mellem ministeriet og vedkommende kommunalbestyrelse om, at denne ved sin administration i det hele vil følge den af boligministeriet godkendte plan for byens udvikling og bebyggelse og ikke fravige planen uden ministeriets samtykke.

Ved udarbejdelsen af en samlet byplan for Jelling stationsby er det nødvendigt at tage stilling til, hvordan man med fremtiden for øje vil søge at ordne Jelling-højenes omgivelser. Endvidere foreligger der for Jellings vedkommende også problemer med hensyn til de fremtidige forhold for den gennemgående trafik. Da hensigten med byplanloven netop har været at

Fig. 8. Jellinganlæget i dag — set syd fra. Pilene markerer højene.

betragte alle elementerne i en by som en helhed, måtte det begyndende byplanarbejde for Jelling da også naturligt føre til en uddybning af tidligere overvejelser om Jelling-højenes frilæggelse.

Forskellige erhvervsvirksomheder i Jelling står overfor udvidelser eller ombygninger, og de næringsdrivende ønsker derfor vished om, hvor bebyggelse fremtidig må finde sted. Øvelsesskolen til Jelling seminarium anses med rette som uforsvarlig, og undervisningsministeriet har spurgt statsministeriet, hvor en eventuel ny skole må lægges (jfr. bilag 4). Selv om man derfor ikke nu mener at kunne gennemføre en fuldstændig frilæggelse, er det nødvendigt at overveje, om man agter at foretage en sådan frilæggelse

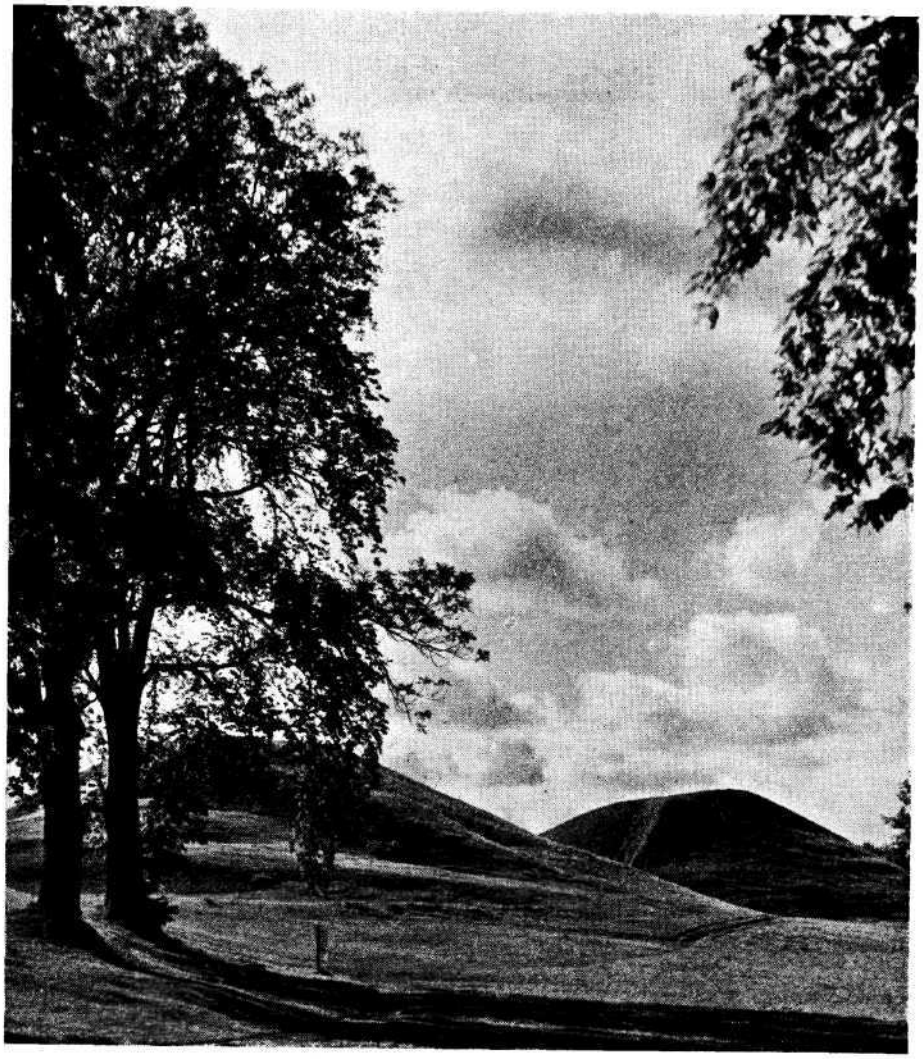

Fig. 9. Højene i Uppsala i dag.

senere, og udarbejde byplan overensstemmende hermed. Fortsat at holde borgere og myndigheder i uvished om Jellings fremtid er uforsvarligt.

Da det stod ganske klart for de interesserede, at ordningen af Jelling-anlæget har nøje sammenhæng med de byplanmæssige interesser, og da der forelå en direkte opfordring fra forannævnte kreds af Jellingborgere, tilbød en interesseret kreds, bestående af direktør, dr. phil. Poul Nørlund, arkitekt, dr. phil. E. Dyggve og naturfredningsrådets formand, højesteretssagfører Ejvind Møller, at lade en ingeniør med erfaring i byplanlægning, nemlig afdelingsingeniør H. Halberg, Københavns byplanafdeling, udarbejde et byplanforslag. — I det udkast til en byplan for Jelling, afdelingsingeniør

En uofficiel Jellingkomité.

Halberg udarbejdede, foresloges forretningskvarteret langs Hovedgaden Vest flyttet til et sted syd for jernbanelinien. Anlæget af en bydel på dette sted forudsætter en ny vej i forlængelse af Møllegade (se fig. 15) ført over banelinien til forbindelse med en sydlig omkørselsvej. Desuden foresloges en omlægning af den nuværende hovedvej 18 gennem byen, så den i svinget mod vest føres sydligere. Og endelig foresloges passende arealer omkring Jellingmindesmærket udlagt som åbent anlæg.

Dette lille udvalg har ført forhandlinger med amtsvejvæsenet, som rent teknisk stillede sig imødekommende overfor tanken om den sydlige omkørselsvej, hvilket dengang var et væsentligt led i projektet, og med statsbanerne, som også på forhånd var velvilligt indstillet overfor planerne. Desuden har der været ført forhandlinger med sognerådet, som bl. a. har vist sin interesse for sagen ved indtil komiteens nedsættelse at afværge ny bebyggelse på det areal, en eventuel frilæggelse ville omfatte.

Nedsattelse af Jelling-komiteen og arbejds-udvalget.

På dette grundlag indkaldte statsminister Hans Hedtoft de interesserede parter til et møde i Jelling den 27. juni 1950, hvor foruden statsministeriet det daværende arbejds- og boligministerium, kirkeministeriet, undervisningsministeriet, naturfredningsforeningen, Turistforeningen for Danmark, landsrådet for bykultur, Jelling turist- og erhvervsforening, Vejle amt, amtsvejvæsenet, ministeriet for offentlige arbejder, generaldirektoratet for statsbanerne, nationalmuseet, Jelling sogneråd og Vejle by samt Jelling grundejerforening var repræsenteret. Desuden var de stedlige rigsdagsmænd indbudt. Der var på dette møde enighed om, at spørgsmålet om frilæggelsen af Jellinghøjene var en stor national opgave, som måtte løses. Efter beslutning i ministermøde og godkendelse af formændene for samtlige politiske partier på rigsdagen nedsatte statsministeren en komité, der fik følgende sammensætning:

Statsministeren (formand).
Arkitekt G. V. Abrahamsen, Jelling grundejerforening og Sammenslutningen af lodsejere langs hovedgaden i Jelling*):
Professor, dr. phil. Johannes Brøndsted, Københavns universitet.
Legationsråd Kristjan Bure, Turistforeningen for Danmark.
Arkitekt, dr. phil. E. Dyggve.
Provst J. Exner, kirkeministeriet.
Forstander Jens Futtrup, Jelling statsseminarium.
Professor, dr. phil. P. V. Glob, Aarhus universitet.
Biografdirektør H. C. Hansen, Jelling turist- og erhvervsforening.
Stiftamtmand P. Herschend, Vejle.
Sognerådsmedlem, gårdejer Anton Jensen, Jelling sogneråd.
Arbejds- og boligminister Johs. Kjærbøl.
Folketingsmand, fhv. minister Thorkil Kristensen som repræsentant for venstres rigsdagsgruppe.
Sognerådsformand, seminarielærer J. Lauridsen, Jelling sogneråd.

*) Komiteens medlemmer er nævnt med de titler, de havde ved nedsættelsen.

Fig. 10. Jelling og omegn, med indtegning af det fredede område og mulige føringer af den i teksten omtalte omkørselsvej og jernbaneforlægning. Udsnit af målebordsblad.

Folketingsmand Kaj Lindberg som repræsentant for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe.
Departementschef Andr. Møller, statsministeriet.
Landstingsmand Chr. Nielsen som repræsentant for den kommunistiske rigsdagsgruppe.
fg. undervisningsminister, kirkeminister Frede Nielsen.
Direktør, dr. phil. Poul Nørlund, nationalmuseet.
Folketingsmand, lektor Karl Olsen som repræsentant for den konservative rigsdagsgruppe.
Sognerådsmedlem, overpostbud K. M. Pedersen, Jelling sogneråd.
Minister for offentlige arbejder Carl Petersen.
Folketingsmand Viggo Starcke som repræsentant for Retsforbundets rigsdagsgruppe.
Kunstmaler Erick Struckmann, Danmarks naturfredningsforening.
Amtsrådsmedlem, gårdejer K. Søndergaard, Vejle amt.
Folketingsmand Axel Sørensen som repræsentant for den radikale rigsdagsgruppe.
Borgmester Willy Sørensen, Vejle bys repræsentant.
Stationsforstander H. Winther, Landsrådet for bykultur.

Den 31. juli 1950 holdt komiteen sit første møde. Formålet med dette møde var at nedsætte et arbejdsudvalg, som straks kunne gå i gang med de problemer, der foreligger. Dette udvalg skulle gøre det forberedende arbejde for komiteen og blev sammensat så snævert som muligt. Udvalget kom til at bestå af

Direktør, dr. phil. Poul Nørlund,
arkitekt, dr. phil. E. Dyggve,
fuldmægtig Vagn Rud Nielsen som repræsentant for arbejds- og boligministeriet,
gårdejer K. Søndergaard som repræsentant for Vejle amtsråd og
sognerådsformand J. Lauridsen som repræsentant for Jelling sogneråd.

Som teknisk sekretær for udvalget skulle afdelingsingeniør Halberg knyttes til arbejdet. Amtsfuldmægtig Ebbe Lund, Vejle, blev den stedlige juridiske sekretær, og kontorchef N. Elkær-Hansen blev udvalgets sekretær.

Endvidere har arkitekt Jørgen Bo, der som naturfredningsforeningens sagkyndige allerede i det første uofficielle udvalg deltog i arbejdet, sammen med afdelingsingeniør Halberg varetaget det tekniske sekretariats opgaver. Efter at afdelingsingeniør Halberg i juni 1951 på grund af sygdom har været forhindret i at deltage i arbejdet, har arkitekt Bo alene ledet det tekniske sekretariat.

Udvalget fik den opgave at fremkomme med forslag til løsning af spørgsmålet om frilæggelse af Jellinghøjene i forbindelse med en byplan for Jelling by. Arbejdsudvalget skulle fremkomme med alternative forslag og *søge*

problemet så alsidigt belyst som muligt. Dette var retningslinierne for arbejdsudvalget, men et egentligt kommissorium blev ikke udarbejdet. Arbejdsudvalget har afholdt 7 møder og har desuden haft samråd med kirkeministeriet, undervisningsministeriet, ministeriet for offentlige arbejder, Jelling sogneråd, Vejle amtsråds vejudvalg, menighedsrådet i Jelling, Jelling grundejerforening og forstanderen for Jelling seminarium.

Udvalgets formand, direktør for nationalmuseet, dr. phil. Poul Nørlund, har indtil sin død i juni 1951 ledet udvalgets arbejde.

Statsministeriet har derefter anmodet dr. Nørlunds efterfølger som direktør for nationalmuseet, professor, dr. phil. Johannes Brøndsted, der allerede var medlem af komiteen, om at overtage hvervet som formand for arbejdsudvalget.

Udvalget vil gerne fremhæve den betydningsfulde indsats, dr. Nørlund har ydet ved ledelsen af arbejdet, ligesom man skal understrege, at dr. Nørlund fuldt ud tiltrådte de forslag og den indstilling, der nu forelægges.

BEFOLKNINGSFORHOLD I JELLING — MULIGHEDER FOR BYENS VÆKST

Befolkningens sammensatning.

Efter byplanloven skal sognerådet nu tage stilling til fremtidige byplandispositioner for Jelling by. Det må antages, at byen ikke står overfor nogen stærk udvikling i de kommende år. Derfor må det blive den fremtidige ordning af Jelling-højenes omgivelser, som får den afgørende indflydelse på byplanen.

For Jelling kommune og 8 omliggende kommuner viser diagrammet fig. 11 udviklingen i befolkningstallet fra 1801 til 1945. Tilsvarende udvikling er i den udstrækning, det har været muligt, vist for selve Jelling by og for Grejsdal stationsby.

Det fremgår heraf, at Jelling kommune har udviklet sig roligt og støt ganske som flertallet af de omliggende kommuner. En undtagelse fra reglen om denne rolige udvikling er Hover kommune, der som forstad til Vejle har været underkastet ekstraordinær udvikling bl. a. ved en delvis indlemmelse i 1911. Som flere andre danske købstæder har Vejle haft et stærkt stigende indbyggertal i den betragtede årrække.

Nedenstående tabel 1 viser erhvervsfordelingen for Jelling by og for Jelling kommune sammenlignet med de omliggende kommuner og med samtlige bymæssige bebyggelser i Vejle amt:

Tabel 1.

1940	Landbrug %	Håndværk og industri %	Handel og omsætning %	Transport %	Administration, undervisning, liberale erhverv %	Formue, rentenydere %	Uoplyst %	Total %
Jelling by	12	25	12	10	11	24	6	100
Jelling kommune	49	18	6	6	5	13	3	100
Hover kommune	20	51	9	5	2	11	2	100
Skibet kommune	42	35	6	4	2	10	1	100
Bredsten kommune	59	21	5	4	2	8	1	100
Givskud kommune	67	15	4	1	2	10	1	100
Grejs-Sindbjerg kommune	68	17	3	3	2	6	1	100
Nørup kommune	70	14	3	3	2	7	1	100
Kollerup-Vindinge kommune	71	14	2	2	2	8	1	100
Hvejsel kommune	68	14	3	3	2	8	2	100
Samtlige *bymæssige* bebyggelser i Vejle amt	14	39	12	10	9	14	2	100

Jelling kommune er væsentlig mere bymæssigt bebygget end de andre kommuner, idet henved halvdelen af beboerne bor i bymæssig bebyggelse mod kun V3 i Skibet, 1/4 i Bredsten, 1/10 i Nørup og ingen i de øvrige nævnte kommuner bortset fra Hover, der som forstad til Vejle er stærkt bymæssigt bebygget. Som følge heraf er der betydeligt færre personer knyttet til landbrug i Jelling kommune end i nabokommunerne.

Den procentdel af Jellings befolkning, der er knyttet til håndværk og industri, er kun lidt højere end i de omliggende mere landprægede kommuner og betydeligt lavere end i amtets øvrige bymæssige bebyggelser. Seminariets tilstedeværelse har medført, at der er særligt mange personer i gruppen »Formue, rentenydere«. Denne gruppe omfatter også de studerende ved seminariet.

Når der tages hensyn til disse forhold, adskiller erhvervsfordelingen i Jelling by sig iøvrigt ikke synderligt fra det normale i bymæssige bebyggelser, hvor der ikke findes større industrivirksomheder.

Tabel 2.

1945	Jelling kommune Mænd	Kvinder	Ialt	%	Sognekommuner i hele landet %
0— 6 år incl.	140	142	282	12	14
7—14 - -	125	137	262	11	14
15—17 - -	55	60	115	5	5
18—24 - -	211	122	333	15	11
25—59 - -	476	472	948	42	44
Over 60 år + uang.	173	180	353	15	12
Ialt	1180	1113	2293	100	100

Af tabel 2 fremgår aldersfordelingen i Jelling kommune. Der er ekstraordinært mange personer i aldersgruppen 18—24 år; det er de studerende ved seminariet, der tæller i denne aldersklasse. Antallet af personer over 60 år er nogle få procent større i Jelling end gennemsnittet for samtlige sognekommuner.

forventet udvikling i Jelling.

Der har ikke været nogen væsentlig ændring i Jellings struktur i tiden 1930—1940, og udvalget mener det forsvarligt at fastslå, at der næppe kan forventes nogen stærk vækst i Jelling bys befolkning, medmindre der kommer ekstraordinære påvirkninger udefra.

Som sådanne ekstraordinære påvirkninger kan eksempelvis nævnes:

1. Oprettelse af en eller flere fabriker. Der vil næppe være grund til for Jelling kommune at opmuntre en sådan udvikling, som først og fremmest vil kunne medføre økonomisk risiko for kommunen. Hverken Jellings beliggenhed eller andre lokale forhold kan virke tiltrækkende på en industri, som måtte skaffe sin arbejdskraft andre steder fra.

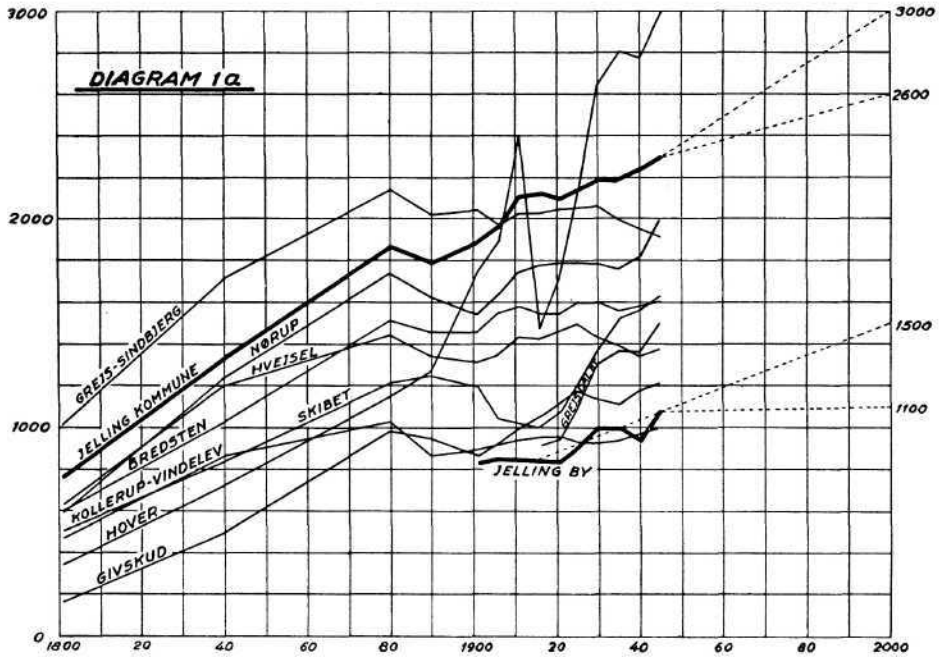

Fig. 11. Udviklingen i befolkningstallet i Jelling og otte andre kommuner 1801—1945.

2. En udvidelse af seminariet. Der er tale om en sådan udvidelse, men en særlig stor forøgelse kan næppe tænkes af denne institution, der allerede har en ret anselig størrelse.
3. Udbygning af virksomheder, der betjener turister. Såfremt turiststrømmen til Jelling skulle forøges betydeligt, må hotelvirksomhed o. 1. udbygges; det er dog ikke sandsynligt, at en forøget turiststrøm vil bevirke stor udvidelse af befolkningen. Derimod kan det med sikkerhed antages, at byens turistindtægter vil øges en del ved en frilæggelse af højene. I denne forbindelse kan anføres, at Jelling i de sidste år i sæsonen har haft besøg af 500—600 turister daglig.

Det må forventes, at landbrugsbefolkningen — som i det øvrige Danmark — næppe vokser, og man kan herefter løseligt anslå, at Jelling kommune år 2000 har en befolkning på 2600—3000, hvori Jelling by indgår med 1100—1500. Det vil derfor ikke være forsvarligt at regne med en tilvækst til Jelling bys befolkning på mere end ca. 500 personer i de kommende 50 år. Denne befolkningstilvækst vil kræve, at ca. 10 ha inddrages til bebyggelse. Der regnes her med 50 indbyggere pr. ha. Dette byggegrundareal kan findes indenfor den nuværende bebyggelse ved inddragning af arealer, der endnu ikke er udstykkede. Men de nødvendige grunde kan også fremskaffes ved udstykning af arealer syd for banen, uden at der hertil kræves større foranstaltninger. Det må dog allerede her understreges, at det

vil være meget uheldigt, om den i forvejen meget »langstrakte« by skulle blive splittet ud over et endnu større areal.

De byplanforanstaltninger, som nødvendiggøres af Jelling bys normale udvikling, vil derfor kun være af regulerende art og af mindre omfang.

Jellings byplandispositioner frembyder først på afgørende måde problemer i forbindelse med Jelling-højenes frilæggelse nu eller ad åre. Det vil være meget vanskeligt for kommunen at løse sine byplanproblemer, før der foreligger afgørelse om, i hvilken udstrækning frilæggelse skal finde sted, og hvortil erstatningsbyggeri for de ved en eventuel frilæggelse ryddede huse skal henvises.

FIRE FORSLAG TIL FRILÆGGELSE AF JELLING-HØJENE

Det største problem i forbindelse med Jelling-højenes frilæggelse er naturligvis, i hvilken udstrækning bebyggelsen omkring højene bør fjernes, men hertil kommer, at trafikforholdene i Jelling har givet anledning til megen kritik. Hovedvej 18's sving omkring sydhøjen er trafikalt uforsvarligt. Amtsvej udvalget har som tidligere nævnt haft planer om at forlægge hovedvej 18 uden om Jelling by. Det er dog — hvad senere skal omtales, jfr. side 32 — uvist, hvornår sådanne planer kan realiseres, og selv om hovedvejen til sin tid føres uden om Jelling, vil den nuværende vej fortsat være uforsvarlig for den lokale trafik, derunder bl. a. for turisttrafiken. Endelig må der i en byplan — og ved forslag til frilæggelse af højene — tages hensyn til Jelling bys meget uheldige langstrakte bebyggelse, der deler byen i en øst- og en vestby.

Bebyggelsen øst for højene omfatter seminariets øvelsesskole og Jelling håndværkerforenings bygning. Det er denne øvelsesskole, undervisningsministeriet som tidligere omtalt (jfr. bilag 4) har rettet henvendelse om (jfr. iøvrigt nedenfor side 28). Håndværkerforeningens bygning må formentlig blive liggende, indtil den er udtjent.

Den østlige side af Hovedgaden Vest (Afsnit I).

Bebyggelsen vest for højene omfatter Jellings forretningskvarter •— Hovedgaden Vest.

Bebyggelsen mellem højene og Hovedgaden Vest (på tegningerne benævnt afsnit I) omfatter 12 ejendomme med 9 butikker og ca. 1700 m^2 etageareal i stuen og ca. 500 m^2 på 1. sal og kvist. Der bor i øjeblikket 55 mennesker i dette område. Det er denne bebyggelse, der ligger nærmest højene, og som virker mest generende, og det er derfor dette afsnit, man først retter opmærksomheden mod. Bebyggelsen er overordentlig uensartet og af ringe kvalitet. Alene fjernelsen af denne bebyggelse vil på afgørende vis ændre bybilledet til det bedre. Man vil herved opnå et frit udsyn mod højene på en lang strækning, hvorfra højanlæget herefter vil kunne betragtes som en helhed. Men også for den, der opholder sig på højene, vil en fjernelse af denne nærgående og lidet prydende bebyggelse betyde en ganske iøjnefaldende gevinst.

Såfremt man begrænser frilæggelsen til kun at omfatte fjernelse af bebyggelsen indenfor afsnit I, vil det antagelig være muligt at henvise erstatningsbyggeri til Østergård ved gadekæret (matr. nr. 4a, jfr. kortet). Der findes allerede 3 butikker ved gadekæret, og en flytning af yderligere 9 butikker dertil ville medføre en butikssamling, der i så fald ville komme til at konkurrere med resten af butikkerne ved Hovedgaden Vest.

Det må dog befrygtes, at denne fjernelse af den ene side af forretningsgaden vil være til skade for Jellings forretningsliv. Når Jelling har udfor-

Fig. 12. Kort over Jelling i dag med indtegning af afsnit I, II og III. Afsnit II må i tilfælde af delvis frilæggelse udvides som vist punkteret (se også kortet i større format, bilag 6).

met et samlet forretningsstrøg, er det mærkeligt og uheldigt at slå det i stykker netop som led i en byplan. Det er en byplanteknisk erfaring, at butikker erhvervsmæssigt støtter hinanden, når de ligger samlet. En spredning vil næppe være gavnlig for erhvervslivet, og den vil medføre daglige ulemper for beboerne, navnlig husmødrene, men også for kunder fra oplandet.

Man er derfor kommet ind på overvejelser af en samlet flytning af hele forretningsgaden, altså også bebyggelsen vest for hovedgaden.

For højene vil en sådan flytning medføre, at de mod vest vil blive forenede med det åbne landskab, og først ved den herved opnåede frie beliggenhed vil anlæggets virkelige format klart træde frem.

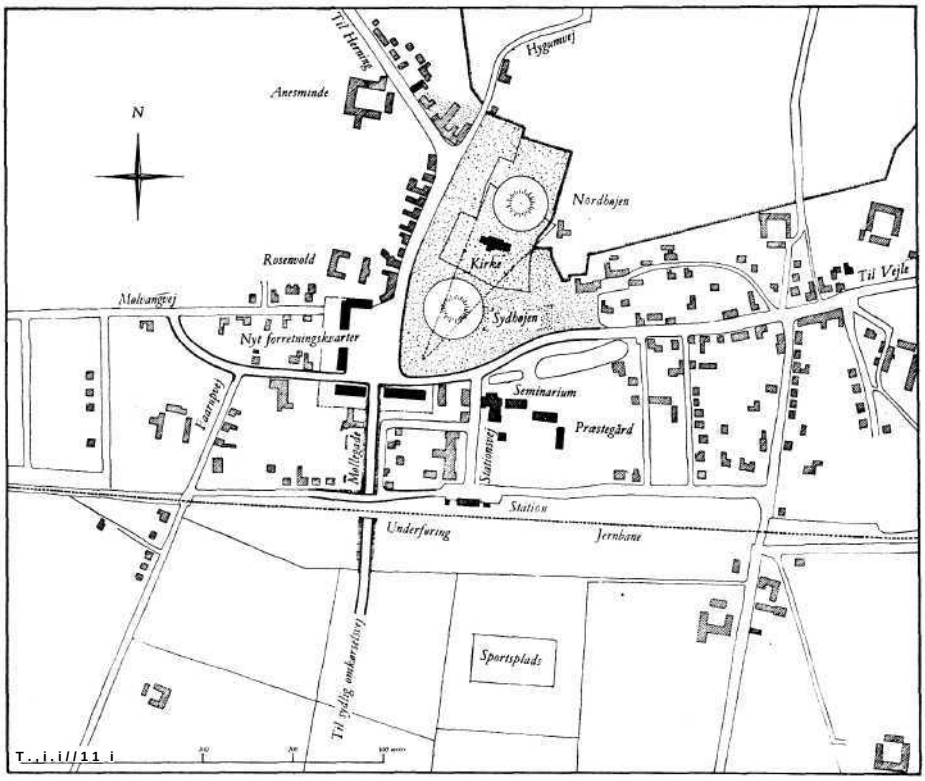

Fig. 13. Forslag A. (Delvis frilæggelse).

Den vestlige side af Hovedgaden Vest (Afsnit III).

Vestsiden af hovedgaden består af 13 ejendomme med 16 butikker, ca. 1800 m^2 etageareal i stuen og ca. 800 m^2 på 1. sal og kvist. Der bor 70 mennesker. (For dette afsnit anvendes på tegningerne betegnelsen III).

Det bemærkes, at det ikke vil være muligt at skaffe plads til erstatningsbyggeri for ejendommene både fra afsnit I og afsnit III på Østergårds jord, bl. a. af hensyn til butikkerne. Facaden mod Hovedgaden Øst er allerede i stor udstrækning beslaglagt ud for Østergårds jorder.

Bebyggelsen syd for højene (Afsnit II).

En trafikalt forsvarlig ordning af hovedvejens sving om sydhøjen kræver, at vejen flyttes mod syd, men dette vil medføre, at den nuværende bebyggelse fjernes. Denne bebyggelse, herefter betegnet som afsnit II, består af 10 ejendomme med 12 butikker, ca. 1200 m^2 stueetage areal og ca. 700 m^2 på 1. sal og kvist. Der bor ialt 44 mennesker i dette afsnit.

Såfremt planerne skal omfatte både en frilæggelse af højene og en regulering af vejen, vil valget komme til at stå mellem fjernelsen af bebyggelsen i afsnittene *I og II* eller bebyggelsen i afsnittene *I, II og III.*

Det, der fjernes, er ved ejendomsskyld vurderingen 1950 vurderet til nedenstående beløb:

	Ejendomsskyld-værdi 1950	Antal ejendomme	Antal butikker	Antal beboere
Afsnit I + II	516.500	22	21	99
» I + II + III	819.500	35	37	169

A. På planen, betegnet »delvis frilæggelse« (fig. 13), er angivet et forslag, som kun omfatter fjernelse af afsnit I og II. For at undgå en fuldstændig isolering af butikkerne i afsnit III er der udformet et butikstorv ved den forlagte vej. Forslaget forudsætter Mølvangvejens lukning. *A. Delvis frilæggelse.*

Efter planen vil der blive utilfredsstillende adgang til den nye bebyggelse fra selve torvet og knebne bagarealer, selv om det har været nødvendigt at forudsætte flere ejendomme eksproprieret end direkte krævet til frilæggelsen*). Det er også en ulempe for grundejere ved Mølvangsvej, at denne vej lukkes.

Den arkitektoniske udformning af torvet er ikke anbefalelsesværdig. Grundene vil blive for stærkt udnyttet, lysforholdene dårlige, og forholdet mellem denne »etage«-bebyggelse og den omliggende villabebyggelse vil blive uheldigt. Den relativt kompakte bebyggelse, som en sådan plan forudsætter, vil komme til at ligge så tæt på sydhøjen, at denne må skæmmes heraf.

Den fuldstændige frilæggelse af højene samt regulering af vejforholdene (altså fjernelse af bebyggelsen i afsnittene I, II og III) vil stille større krav til areal til opbygning af et nyt forretningskvarter. Der foreligger her tre forslag (B, C og D) bygget over tre principielle muligheder.

B. Formanden for Jelling Grundejerforening, arkitekt Abrahamsen, har foreslået at flytte banen til nord for højene, således at det nuværende jernbaneareal inddrages til forretningskvarter. Herved opnås endvidere, at arealet syd for den nuværende banelinie knyttes umiddelbart til den nuværende by. *B. Arkitekt Abrahamsens forslag.*

C. For det uofficielle Jelling-udvalg udarbejdede afdelingsingeniør Halberg i 1948 en skitse, hvorefter forretningskvarteret flyttes til arealet syd for jernbanelinien omkring underføringen under banelinien ud for Møllegade (se kortet, fig. 15). *C. Ingeniør Halbergs skitse af 1948.*

D. Flyttes seminariet og præstegården, som ligger midt i store, ubebyggede arealer, vil der centralt i byen blive plads til det nye forretningskvarter. *D. Udnyttelse af seminariets og præstegårdens grunde.*

Om de enkelte af de tre planer skal man udtale følgende:

Arkitekt Abrahamsens forslag går ud på at flytte jernbanen nord for byen, hvorved det nuværende baneareal frigøres til bebyggelse. En afgørende indvending mod dette forslag er, at det vil volde store vanskeligheder at benytte banegraven mellem den nuværende station og Skovvejen uden stor jordpåfyldning, og arealet kan ikke afvandes i den nuværende skikkelse uden pumpning. Hertil kommer, at alene flytning af jernbanen efter et overslag af 1946, udarbejdet af statsbanerne, vil medføre en udgift på 2,5 mill. kr. En sådan flytning af banen mod nord vil endvidere medføre, at samtlige beboere i

*) Se fig. 12.

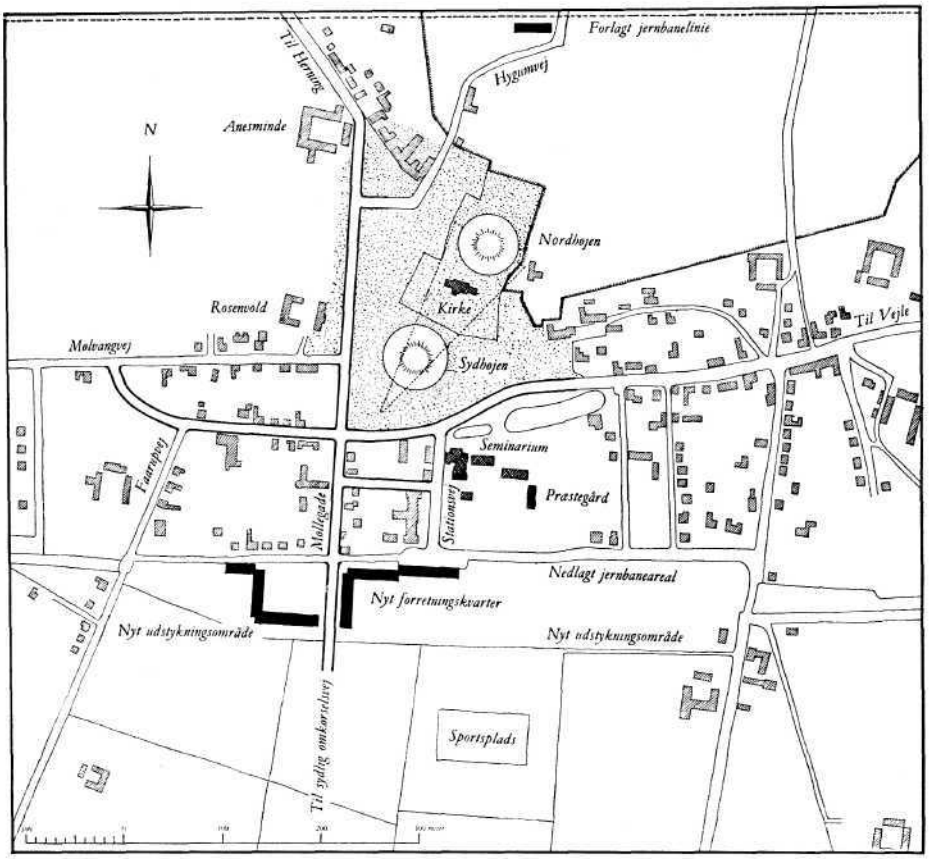

Fig. 14. Forslag B.

Jelling herefter vil få ca. VL» km'S gang til stationen, medens denne i øjeblikket ligger bekvemt såvel for østbyens som for vestbyens beboere. Jernbanen har en stor betydning både for byens indbyggere og for de mange turister, der besøger Jelling. Selvfølgelig vil jernbanen med opretholdelsen af sin nuværende beliggenhed adskille en eventuel bydel syd for banen fra den nuværende bymæssige bebyggelse, men afstanden mellem en underføring ved Møllegade og broen ved Skovvej bliver imidlertid lidt mindre end 400 m. For fodgængere kan denne afstand formindskes til 200 m ved en fodgængertunnel f. eks. midt imellem.

Afdelingsingeniør Halbergs skitse af 1948 byggede på et af de forslag til forlægning af hovedvej 18, som den gang var under overvejelse i Vejle amtsråds vej udvalg. Efter dette forslag skulle hovedvejen føres syd om jernbanelinien. Halbergs skitse af 1948 angiver derfor bebyggelse omkring adgangen til Jelling fra den således forlagte hovedvej. Efter dette forslag vil det nye forretningskvarter, såfremt Jelling vokser som forudsat, komme til at ligge midt i byen.

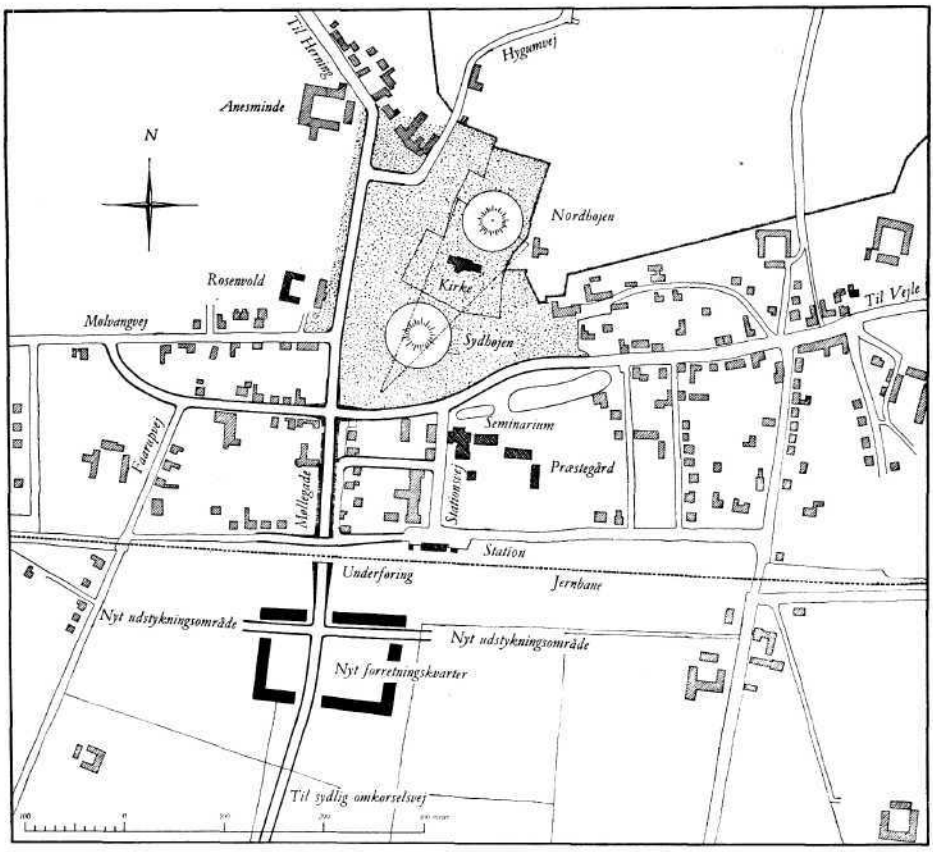

Fig. 15. Forslag C.

Men efter forslaget vil forretningskvarteret i begyndelsen komme til at ligge isoleret syd for banen, mens alle kunderne bor nord herfor.

Et modificeret projekt, der lægger forretningskvarteret mellem Møllegadeunderføringen og Skovvejen, formindsker denne ulempe noget, i hvert fald vil kunderne fra østbyen få ligeså let adgang til det nye kvarter, som de nu har til Hovedgaden Vest.

Placeringen er som nævnt foreslået under forudsætning af, at den kommende nye hovedvej 18 lægges syd for byen, og det nye kvarter ville i så fald få fordel af al trafik fra hovedvejen. Hertil kommer, at det efter planen er ubebygget jord, der inddrages. Men det var forudsat, omend ikke strengt nødvendigt, at den nye hovedvej 18 skulle være bygget før projektets realisation.

Efter planen skulle der bygges en underføring under banen i Møllegades forlængelse. Udgiften hertil er af statsbanerne anslået til 500.000 kr.

Det sidste forslag søger at afhjælpe den uheldige plan, Jelling by har. Østbyen og vestbyen er begreber anvendt i daglig tale. Årsagen hertil er

ganske klar. Seminariet og præstegården i forbindelse med højene deler Jelling i en østby og en vestby. Det følger heraf, at man ved at flytte seminariet og præstegården og anvende det herved frigjorte areal til et forretningskvarter vil kunne få samling mellem østbyen og vestbyen. Ud fra en samlet planlægning af Jelling som et bysamfund må de nævnte arealer være det rigtige sted for det nye forretningskvarter.

Dette er byens centrale område. Det ligger umiddelbart ved hovedvejen, geografisk omtrent midt i byen, nær jernbanestationen og lige overfor højene. Et forretningskvarter på dette sted vil ikke kunne undgå at blive byens hjerte — trafikalt, turistmæssigt og i forhold til byens samlede område. Arealet, som omfatter præstegårdshaven og seminariets grund (se fig. 16), vil kunne afgive plads for det fornødne etageareal svarende til det, der fjernes fra afsnittene I, II og III samt til en passende udvidelse. Bebyggelsen vil hovedsageligt kunne holdes i IV2 etage, dog med enkelte partier i 2V2 etage. Ud over arealer til bebyggelse, til private haver og gårde, er der på det projekterede torv afsat arealer til parkering samtidig med, at en stor del af det bestående anlæg med bydammen ved seminariet vil kunne udlægges som offentlig park til erstatning for den del af det nuværende anlæg, der vil gå tabt ved bebyggelsen. Fra denne park vil der være en smuk, samlet udsigt mod kongehøjene. Flertallet af butikkerne vil være vendt mod hovedfærdselsåren og højene, men samtidig nyde godt af at ligge omkring en rolig plads.

Både erhvervsmæssigt og boligmæssigt vil der således opnås en fordelagtig beliggenhed. Men samtidig vil det nye forretningskvarter komme til at ligge i så stor afstand fra højene, at disse ikke vil generes heraf.

Præstegården er meget stor og umoderne, og præstegårdshaven er kostbar at vedligeholde. Det må derfor forudses, at menighedsrådet alligevel før eller senere — som det er sket mange steder i landet — vil bygge en mindre og mere praktisk præstebolig et andet sted.

Seminariet har planer om ret store nødvendige udvidelser bl. a. i forbindelse med en ny øvelsesskole; de nuværende bygninger er ret forældede. I stedet for at bygge videre på utilfredsstillende bygninger, der lægger snævre rammer for eventuelle udvidelsesplaner, så slutresultatet sandsynligvis vil blive behæftet med mangler, vil en helt ny seminariebygning måske give mulighed for en så rationel udformning, at der herved indvindes meget i driften. Seminariebygningen foreslås flyttet syd for banen og placeret således, at den ikke hindrer byens udvidelse mod syd.

Såvel forslag B som forslag C kræver store anlægsarbejder (baneforlægning eller underføring), før der kan bygges, og selv efter at disse arbejder er udført, vil nødvendigheden af en samlet flytning af forretningskvarteret melde sig, da næppe nogen vil ønske at flytte ud ene på et tomt terræn med sin virksomhed. Endvidere forudsætter de to forslag, at der er truffet bestemmelse om, at hovedvej 18 til sin tid skal forlægges syd om Jelling by.

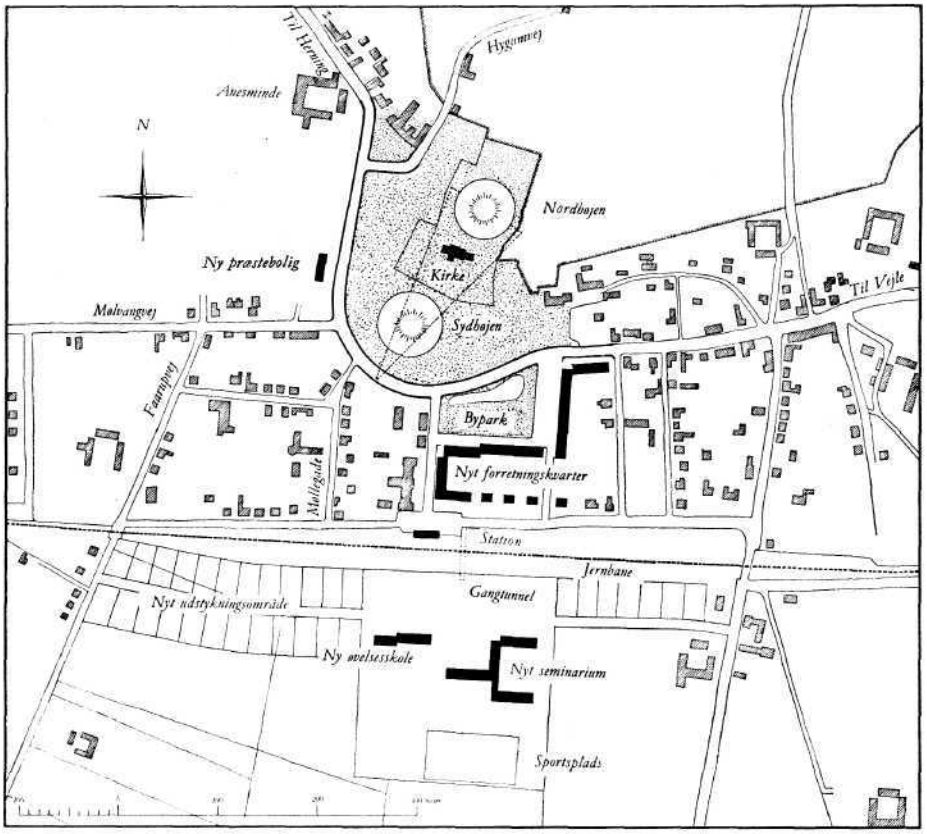

Fig 16. Forslag D.

Selv om man formentlig må påregne en forlægning af hovedvej 18, er bestemmelse herom udskudt i det uvisse, jfr. side 32.

Forslag D kan derimod gennemføres helt uafhængigt både af tidspunktet for hovedvej 18's forlægning og af, om forlægningen sker syd eller nord for byen.

Der er her heller ikke tale om en vej underføring under banen, men kun en tunnel for fodgængere og cykler til seminariets nye plads. Udgiften til en sådan tunnel vil efter statsbanernes overslag andrage ca. 60.000 kr. Hertil kommer, at forslag D egner sig udmærket til successiv gennemførelse, idet der kan bygges en del både på præstegårdens areal og seminariets areal, uden at de nuværende bygninger berøres heraf, og den nye bebyggelse vil ikke være »af vejen« i forhold til de butikker, som i en overgangsperiode må blive tilbage ved Hovedgaden Vest.

Byplanmassig vurdering.

Der må naturligvis lægges vægt på, at der ved frilæggelsen også skabes gode muligheder for erhvervslivets udvikling, at der bliver mulighed for udstykning så nær byens midte som muligt, og at seminariet får det nødvendige råderum fremover.

Den delvise frilæggelse tilgodeser næppe forretningerne tilstrækkeligt. Indenfor forslag B og C's rammer er der vel grundlag for at opbygge samlede butikskvarterer, men de får ikke den centrale beliggenhed og den mulighed for at udvikle sig etapevis, som forslag D giver.

Efter alle 4 forslag er der mulighed for at udvikle boligkvarterer syd for banen — eller som i forslag B på selve banearealet. Følges et af de tre første forslag, vil disse udstykningsområder imidlertid først blive tjenlige, når flytning af forretningskvarteret har fundet sted og omfattende anlægsarbejder (viaduktanlæg eller evt. flytning af jernbanen) er foretaget. Indtil disse arbejder er udført, må byen derfor antages at vokse, som den hidtil har gjort, ud langs de bestående veje.

Kun forslag D anviser forbedrede forhold for seminariet, og efter dette forslag samles forretningskvarteret i byens midte. Dette vil modvirke byens fortsatte vækst ud langs hovedvejen, og det giver forretningskvarteret en central placering, hvor det kan udvikle sig gradvis. Ved etableringen af en gangtunnel og ved seminariets placering syd for byen skabes nødvendige muligheder for at fremme en udstykning langs en vej, som forbinder Skovvej med Faarupvej og løber parallelt med banen. Grundene langs denne vej vil komme til at ligge tæt ved bycentret, og vejen vil blive en naturlig færdselsåre for det fremtidige Jelling, der herefter får en sluttet form.

Ketnings linier. Fastlægges projektet i en byplanvedtægt, skal forslag hertil vedtages af sognerådet og fremlægges til offentligt eftersyn i medfør af byplanlovens § 7.

Inden 6 uger kan ejerne af de ejendomme, der berøres af et byplanforslag, gøre indsigelser mod dette. Indsigelser, der ikke tages til følge af sognerådet, skal medfølge projektet, når dette indsendes til boligministeriets godkendelse. Når boligministeriet har godkendt et byplanforslag, tinglyses vedtægten på samtlige ejendomme, der berøres af forslaget (byplanlovens § 10, stk. 1).

Retsvirkningen. I vedtægten må de arealer, der skal evakueres for at frilægge højene, fastlægges til offentlig brug, og endvidere må vedtægten indeholde en udformning af det nye forretningskvarter med gader og torv.

Når en byplanvedtægt er stadfæstet og tinglyst på de pågældende ejendomme, kan der i medfør af byplanlovens § 11 ikke bygges i strid med planen. Kommunen kan i henhold til byplanlovens § 12 ekspropriere ejendomme, der er fastlagt til offentlige formål, samt de arealer, der er nødvendige til anlæg af veje og torv. Endvidere kan kommunen ekspropriere til gennemførelse af bebyggelsesplaner, men det bliver næppe aktuelt her. Ejerne af de ejendomme, der ifølge vedtægten er udlagt til offentlige formål (jfr. byplanlovens § 2 stk. 2, nr. 4), kan i henhold til lovens § 14 kræve deres ejendomme overtaget af kommunen, hvis de gennem vedtægtens bestemmelser hindres i at udnytte ejendommene på en økonomisk og rimelig måde.

En byplanvedtægt sikrer altså kommunen mod, at ejerne foretager dispositioner, der er i strid med de ved byplanen påtænkte projekter.

Uanset hvilket forslag der måtte blive valgt, bliver det afgørende for gennemførelsen af frilæggelsen, at det økonomiske grundlag er i orden. Med de nuværende økonomiske og byggemæssige vanskeligheder må man sikkert erkende, at planen ikke kan gennemføres foreløbig (jfr. side 33), men hvis der kan skabes sikkerhed for planens gennemførelse på et senere tidspunkt, således at såvel sognerådet som grundejerne er klar over, hvilke dispositioner der med tiden skal gennemføres, kan der formentlig ved hjælp af reglerne i byplanloven (navnlig dennes § 14) eller tilsvarende regler, jfr. nedenfor, skabes en tilstand, hvorved grundejerne sikres mod urimelige tab, selv om gennemførelsen af frilæggelsen trækker noget ud. Ejerne skulle i mellemtiden gennem overenskomst med kommunen kunne opnå tilladelse til at foretage rimelige bygningsforandringer på betingelse af, at udgifterne blev afskrevet indenfor det pågældende tidsrum.

Arealer til erstatnings-byggeri.

Vælges det reducerede frilæggelsesprojekt, som er omtalt ovenfor på side 25, vil det nødvendige areal til det nye forretningskvarter måske kunne fremskaffes gennem ekspropriation til ordning af bebyggelsesforholdene.

Efter forslag B (se side 25) vil det nuværende jernbaneareal kunne stilles til disposition for erstatningsbyggeriet. En gennemførelse af forslag C (placering syd for banen) vil allerede nu nødvendiggøre erhvervelse af det fornødne areal. Gennem en aftale, som det uofficielle Jelling-udvalg på statsministeriets opfordring traf med de pågældende ejere, er et eventuelt køb af sådanne arealer forberedt.

I de år, der efter foranstående vil gå, før projektet gennemføres, må sognerådet eller et andet organ sættes i stand til at erhverve de ejendomme, der til sin tid skal nedrives. Sådanne køb vil f. eks. være rimelige, hvis ejeren af en af de berørte ejendomme måtte ønske at sælge sit hus. De på denne måde erhvervede ejendomme må naturligvis lejes ud, til de er nedrivningsmodne, eller frilæggelsen gennemføres.

Den erstatning, der skal ydes de pågældende grundejere, vil næppe kunne betale opførelsen af den nye bebyggelse, dels fordi byggepriserne sandsynligvis også til den tid vil ligge meget højt, og dels fordi den nye bebyggelse vil blive bedre og mere moderne end den bebyggelse, der skal rives ned.

Det anerkendes da også fra Jelling grundejerforening, at ejerne må komme til at sidde for højere udgifter end nu, fordi de får bedre butikslokaler og lejligheder. Noget kan dog bødes herpå, såfremt der efter gældende regler til den tid er mulighed for at finansiere dette byggeri med billige statslån.

Udvalgets forhandlinger med myndigheder og lokale organisationer.

Da en gennemførelse af frilæggelsen vil kræve samarbejde mellem vidt forskellige kredse, hvis interesser berøres af planerne, har arbejdsudvalget søgt forhandling med de myndigheder, hvis stilling til de forskellige spørgsmål kan få indflydelse på planernes eventuelle gennemførelse. Disse forhandlinger har været af orienterende karakter, og så længe komiteen endnu ikke har taget stilling til sagen, har arbejdsudvalget ikke ment at burde søge opnået bindende tilsagn fra nogen side. Der er under disse forhandlinger

fra alle sider givet udtryk for en positiv holdning overfor hovedtrækkene i plan D.

Det er en afgørende forudsætning for plan D's gennemførelse, at såvel Jelling seminarium som Jelling præstegård flyttes, og man har derfor orienteret kirkeministeriet og undervisningsministeriet om planerne.

Fra kirkeministeriets side er der givet udtryk for, at man må lægge afgørende vægt på menighedsrådets stilling til spørgsmålet om en eventuel flytning af præstegården, ligesom kirkeministeriet helst ser, at der købes jord et andet sted i Jelling til den nye præstegård som erstatning for afstået grund. Endvidere ønsker ministeriet, at en eventuel ny præstegård kan få en beliggenhed, der er bekvem for menighed, præst og kirke.

Ved en forhandling med Jelling menighedsråd og med kirkeministeriets repræsentant i komiteen, provst J. Exner, har menighedsrådet foreløbig givet udtryk for tilslutning til arbejdsudvalgets plan D. Rådet vil ikke være uvilligt til at gå ind for en flytning af Jelling præstegård og at afgive den nuværende præstegårdshave til eventuelt nybyggeri, alt dog under forudsætning af, at der gives den nye præstegård en passende beliggenhed, f. eks. på Rosenvolds jord.

Undervisningsministeriet vil ikke tage afstand fra tanken om eventuelt at flytte Jelling seminarium og øvelsesskolen til terrænet syd for jernbanen. Det er i denne forbindelse oplyst, at der allerede foreligger planer til en flytning af øvelsesskolen (jfr. bilag 4), ligesom der arbejdes med planer om ombygning og udvidelse af det nuværende seminarium.

Seminarieforstander J. Futtrup har givet udtryk for, at han kan gå ind for flytning af seminariet og øvelsesskolen som foreslået, men han må lægge megen vægt på, at byggeriet ikke skydes ud i det uvisse, da seminariet lider under pladsmangel og øvelsesskolen er meget utidssvarende.

Det er af afgørende betydning for en forsvarlig ordning såvel for frilæggelsen af højene som for gennemførelsen af byplanen, at Jelling sogneråd kan gå ind for forslagene. Sognerådet har ved forhandling med arbejdsudvalget, hvorunder samtlige forannævnte planer er gennemgået, givet ubetinget tilslutning til plan D som den formentlig bedste, hidtil forelagte plan til løsning både af frilæggelsesproblemet og af Jellings problemer med hensyn til en samling af den splittede by og med hensyn til en forbedring på kortere sigt af trafikken gennem byen. Sognerådet har dog givet udtryk for, at Jelling kommune ikke alene vil være i stand til at bære udgifterne ved planens gennemførelse, men at det vil blive nødvendigt at skaffe økonomisk bistand fra anden side.

Formanden for Jelling grundejerforening, arkitekt Abrahamsen, har uden forbehold givet den af arbejdsudvalget udarbejdede plan D sin tilslutning.

Ved en forhandling med Vejle amtsråds vejudvalg oplyste amtsvejudvalget, at planen om en forlægning af hovedvej 18 uden om Jelling by ikke ville blive gennemført af amtsrådet i den nærmeste tid, idet andre vejplaner

havde prioritet frem for denne. Formanden for vejudvalget, stiftamtmand Herschend, gav på udvalgets vegne udtryk for, at plan D ville give den vejmæssigt bedste løsning. Man ville dog ikke få fyldestgørende erstatning for en egentlig omkørselsvej, som altså måtte påregnes gennemført senere, men der ville opnås en betydelig forbedring af trafikforholdene, således at det oprindelige projekt til en omkørselsvej kunne udskydes yderligere. Stiftamtmanden udtalte endvidere, at udvalget af hensyn til vejforlægningen ville foretrække, at afsnit II — altså bebyggelsen syd for højene — blev fjernet før afsnit I — bebyggelsen mellem Hovedgaden Vest og højene.

I det foregående har arbejdsudvalget fremlagt forskellige forslag til delvis og til fuldstændig frilæggelse af Jelling-højene. Der er endvidere — som det blev pålagt udvalget (jfr. side 16) — redegjort for, hvorvidt det vil være muligt at gennemføre planerne etapevis.

Jellmg-gmnd-ejernes oprindelige kritik af frilægge I-s esp Ianerne.

Ved det første møde i Jelling den 27. juni 1950 overrakte repræsentanter for en kreds af grundejere på arealerne ved Hovedgaden Vest statsministeren den som bilag 3 aftrykte adresse. Heri fremsættes tre argumenter mod den påtænkte frilæggelse. Det var underskrivernes opfattelse, at det påtænkte projekt i »den nuværende efterkrigs- og genopbygningstid, hvor mange af vore medborgere — særlig i de store byer — stadig lever under menneskelig set uværdige boligforhold, samfundsøkonomisk set vil være uforsvarligt, så meget mere som det jo ingenlunde kan siges at være en produktiv foranstaltning at flytte en hel bydel et større eller mindre stykke.«

Udvalget forstår disse betragtninger. Det har ikke været udvalgets hensigt, at man under de nuværende forhold skulle fjerne huse, der er egnet til menneskebolig, eller flytte bydele i en tid, hvor samfundets ressourcer må sættes ind i genopbygningens tjeneste. Som nævnt tidligere skal Jelling imidlertid have en byplan, og både offentlige myndigheder og private erhvervsdrivende har forespurgt, hvor der må bygges. Såfremt man skal undgå yderligere ødelæggelse af Jelling-højenes omgivelser, må retningslinier for fremtidig byggeri og for en eventuel senere frilæggelse fastlægges nu. Udvalget er naturligvis klar over, at den økonomiske situation i dag næppe tillader store frilæggelsesarbejder, men forhåbentlig er den nuværende situation af forbigående karakter, og skal man, når bedre tider engang indtræffer, have nogen mulighed for at gennemføre en frilæggelse, må retningslinierne lægges allerede nu.

Desuden mener underskriverne, »at de enkelte grundejere, selv ved for dem gunstige salgsbetingelser, ikke kan forvente boligmæssigt at blive stillet som nu uden at måtte påtage sig en væsentlig større gældsbyrde, samtidig med, at erhvervsmulighederne på ingen måde forbedres.«

Man skal henvise til foranstående (side 31), hvor man har påpeget, at de erstatninger, der skal ydes grundejerne, næppe vil kunne betale opførelsen af den nye bebyggelse. Men som nævnt har grundejerforeningens repræsen-

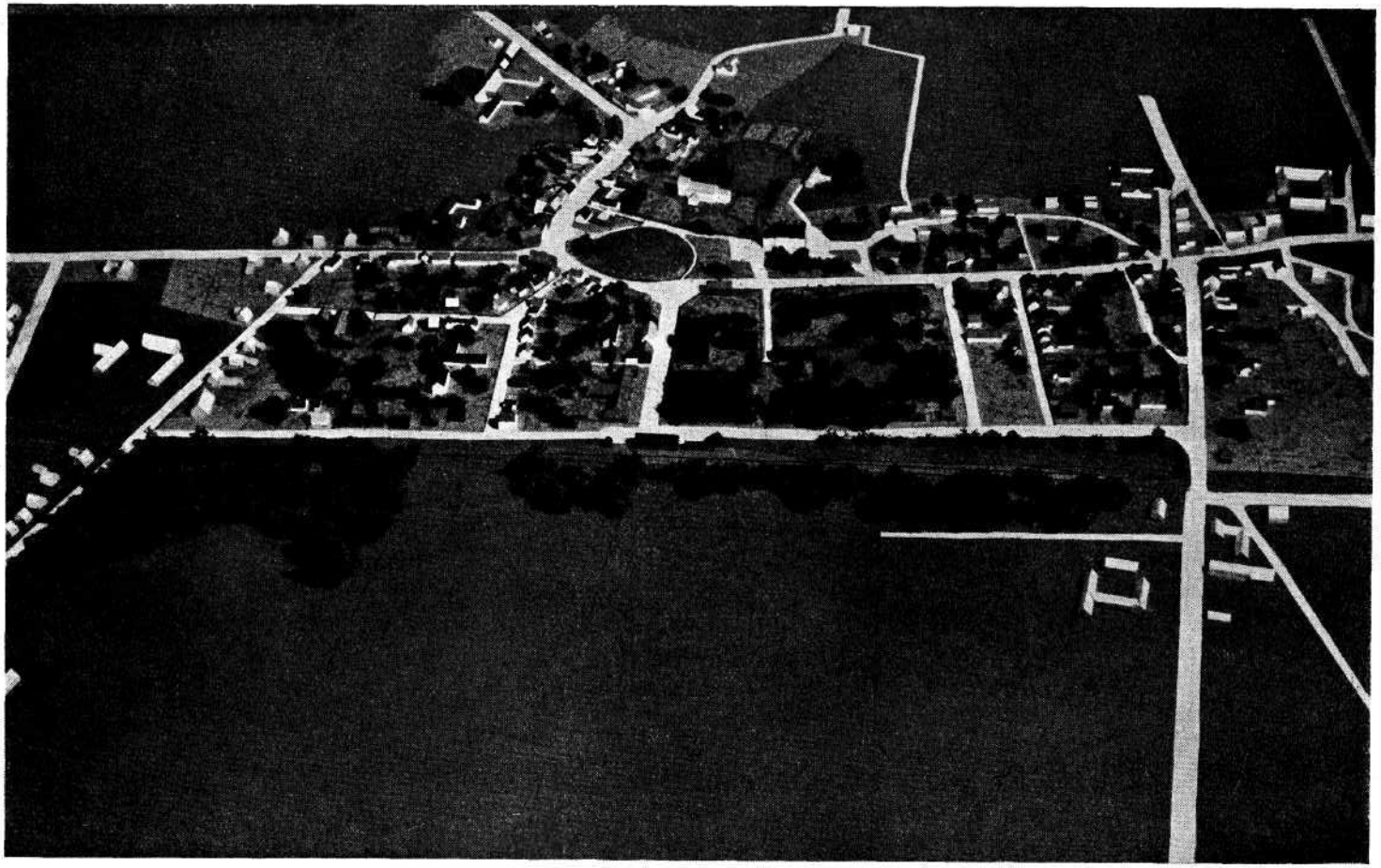

Fig. 17. Modelfotografi af Jelling af i dag, set fra syd.

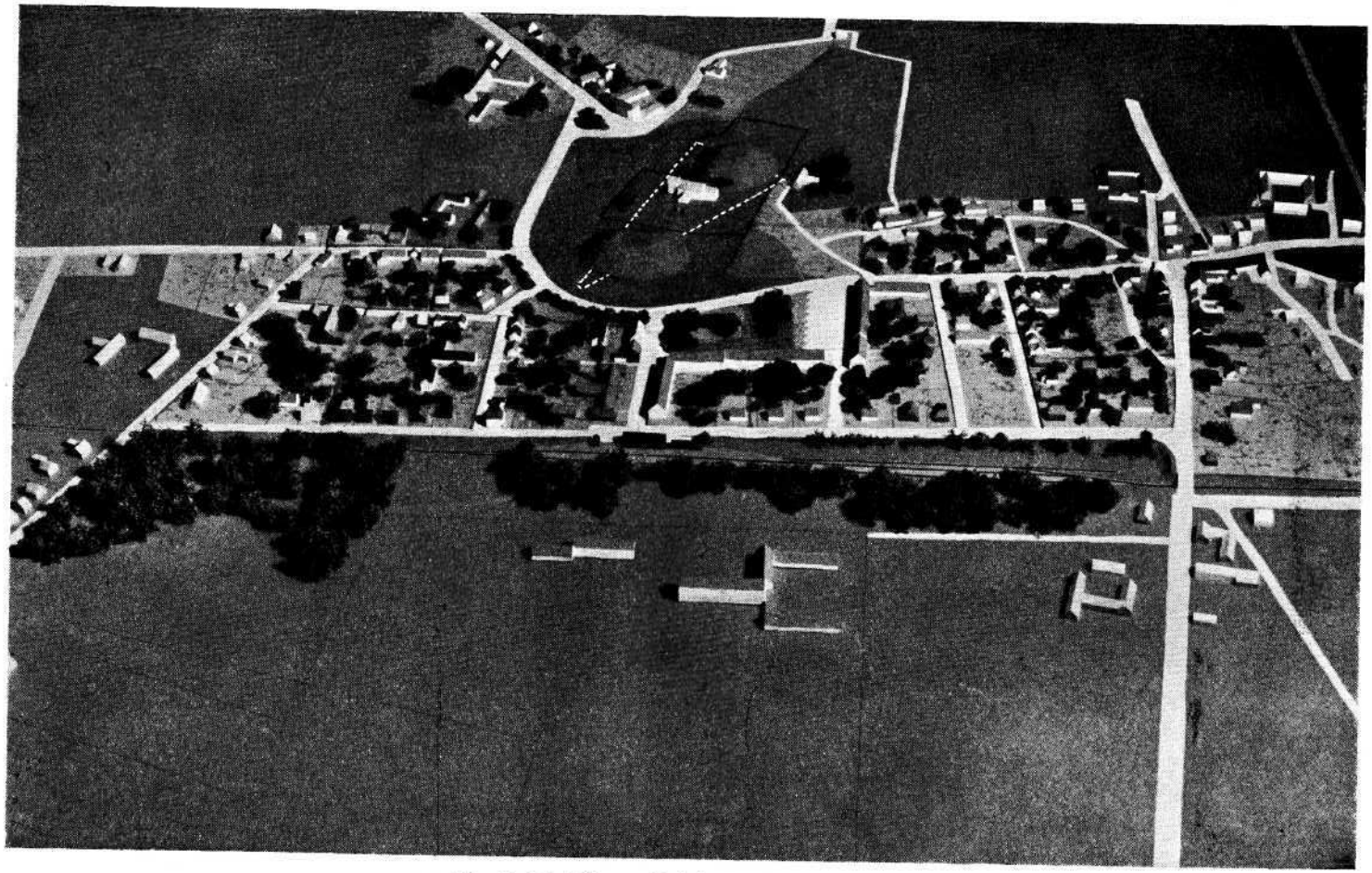

Fig. 18. Modelfotografi af forslag D, set fra syd.

tant anerkendt, at ejerne vil få en tilsvarende forbedring af deres boligforhold og erhvervslokaler.

Endelig anfører grundejerne, »at den påtænkte flytning af den vestlige bydel rent erhvervsmæssigt vil være til stor skade for såvel de enkelte erhvervsdrivende som byen i dens helhed.« Dette synspunkt er ofte anført i diskussionen om frilæggelsesplanerne. Det er frygten for oprettelsen af en af sondret bydel, der her gør sig gældende. Årsagen til denne frygt er formentlig, at de pågældende kun har haft kendskab til den som C omtalte skitse, der blev udarbejdet allerede i 1948. Ved forhandlinger har de lokale myndigheder og grundejernes repræsentant givet deres tilslutning til forslag D, som skaber et forretningskvarter i byens centrum og altså knytter øst- og vestbyen nærmere sammen. Foruden byplanmæssige og fredningsmæssige fordele giver dette projekt også mulighed for at løse de færdselsmæssige problemer i Jelling. Det er desuden efter udvalgets skøn en væsentlig fordel, at forslag D — i modsætning til de øvrige planer — er billigere og åbner adgang for såvel delvis eller fuldstændig frilæggelse som for en etapevis gennemførelse. De nødvendige arealer til erstatningsbyggeriet er til stede, således at frilæggelsen kan planlægges nu og flytningen af ejendommene gennemføres på et senere tidspunkt.

Arbejdsudvalgets indstilling.

Disse samtlige overvejelser — tekniske, økonomiske, sociale — er efter udvalgets enstemmige opfattelse så tungtvejende, at man må foretrække forslag D frem for de øvrige. Udvalget skal derfor i det følgende indskrænke sig til at belyse detailler ved en gennemførelse af dette forslag.

FORANSTALTNINGER TIL GENNEMFØRELSE AF FORSLAG D

1. Forslag D kan fastlægges enten som vedtægt i henhold til byplanloven eller ved særlig lov, jfr. side 30. Fastlægges frilæggelsen i form af en byplanvedtægt, må denne indeholde bestemmelse om, at ejendommene i afsnittene I, II og III inddrages til offentligt formål (lovens § 2, stk. *2*, nr. 4). Endvidere bør vedtægten bestemme, at de nuværende landbrugsarealer nord og vest for højene skal opretholdes som landbrug (lovens § 2, stk. 2, nr. 10) med undtagelse af de arealer, der reserveres til den ny præstegård (lovens § 2, stk. 2, nr. 4). Byplanvedtægten må udlægge det areal, hvor det nye forretningskvarter skal opstå, til sådan bebyggelse (lovens § *2*, stk. 2, nr. 5). Der må i vedtægten optages bestemmelser om veje og offentlige arealer, ligesom der må fastsættes retningslinier for udstykning og bebyggelse, herunder ikke mindst bebyggelsens placering både i det påtænkte forretningskvarter og indenfor byplanvedtægtens område. I tilknytning hertil må der gives regler for udnyttelsesgrad og etageantal, ligesom der evt. må fastlægges visse bestemmelser for husenes ydre udformning (f. eks. med hensyn til tagformer) for at sikre et ensartet bybillede.

2. Der må træffes nærmere aftale mellem dem, der bliver ansvarlige for frilæggelsens gennemførelse (jfr. side 44) på den ene side og menighedsråd og kirkeministeriet på den anden om køb af præstegården og et areal af præstegårds;orden til det nye seminarium. Herunder må fastsættes, dels i hvilken takt arealer kan stilles til rådighed uden nedrivning af bygninger, og dels hvornår bygningen af den nye præstegård skal finde sted.

3. Der må sluttes overenskomst mellem fornævnte ansvarlige organ og undervisningsministeriet om flytning af seminariets bygning. For seminariebygningens vedkommende gør lignende forhold sig gældende som for præstegården. Der er dog det specielle moment, at man i løbet af ganske få år skal kunne gennemføre opførelsen af en ny øvelsesskole.

4. Ejendommen »Rosenvold« (matr. nr. 5 a) må erhverves til den nye præstegård og erstatningsareal for den til seminariet inddragne præstegårdsjord.

Rosenvold ejes af et konsortium, der har påtænkt udstykning. Med undtagelse af en grund til den nye præstegård skulle bebyggelse af dette areal ikke finde sted efter forslag D. Det må derfor anses for naturligt, at hele arealet erhverves, således at erstatningsareal (til bortforpagtning) for de arealer af præstegårds jord, der beslaglægges til en ny seminariebygning og butikstorv, fremskaffes her i præstegårdens umiddelbare nærhed, medens resten formentlig kan sælges til en af nabogårdene.

5. Der må træffes aftale mellem det ansvarlige organ og statsbanerne om udførelse af en fodgængertunnel, som fører under jernbanelinien over til det

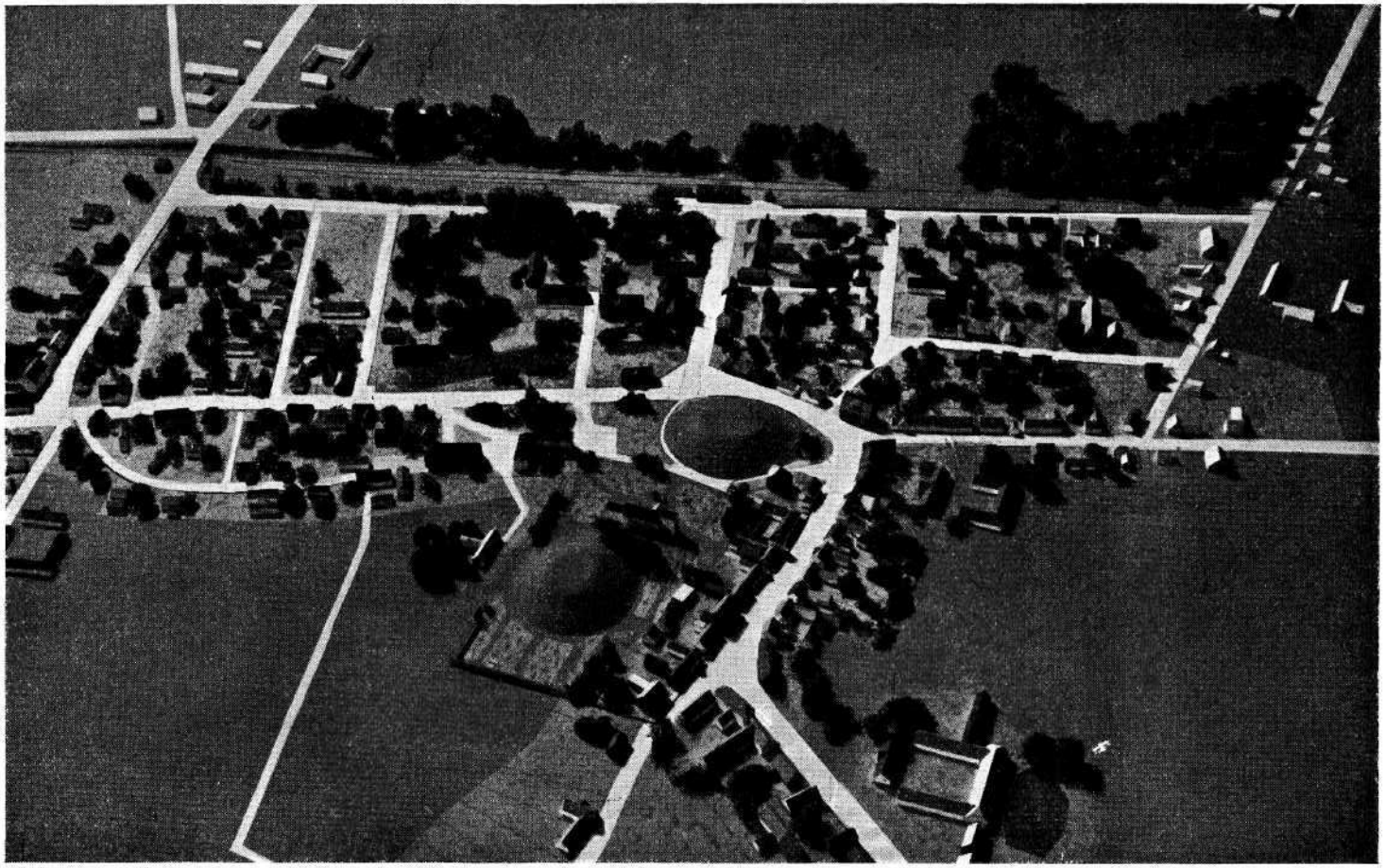

Fig. 19. Modelfotografi af Jelling af i dag, set fra nord.

Fig. 20. Modelfotografi af forslag D, set fra nord.

nye seminarium. Af hensyn til den nye øvelsesskole, der tænkes opført pä præstegårds jorden syd for banelinien, må fodgængertunnelen forudsættes etableret indenfor de allernærmeste år.

Når rammerne for forslag D er fastlagt som her beskrevet, vil projektets videre realisation kunne foregå efter tid og lejlighed, men man må formentlig anerkende det rimelige i, at det offentlige i ret stor udstrækning er imødekommende, hvis ejerne ønsker ejendomme overtaget med det samme. De ejendomme, der måtte overtages på denne måde, må lejes ud indtil nedrivningsterminen.

Forslag til etapevis frilæggelse.

Såfremt frilæggelsen efter forslag D skal gennemføres successivt, vil det af frilæggelseshensyn være mest påkrævet som første etape at søge bygget en passende del af butikstorvets østfløj, hvorefter bygninger i nedrivningsafsnit I mellem hovedvejen og højene fjernes. Herefter opføres som 2. etape den resterende del af butikstorvets østfløj samt en del af vestfløjen (mod Stationsvej). På dette område kan bygges uden nedrivning af seminariets bygninger. Herefter fjernes nedrivningsafsnit III vest for hovedvejen. Men der er også andre hensyn end de rent frilæggelsesmæssige. Man skal henvise til, at stiftamtmand Herschend i en forhandling har udtalt, at Vejle amtsråds vejudvalg af hensyn til vejforlægningen vil foretrække, at bygningerne i afsnit II først bliver fjernet, jfr. side 33.

Som sidste etape bygges det nye seminarium og den nye præstegård. Derefter nedrives seminariets og præstegårdens bygninger, hvorefter butikstorvets bebyggelse kan færdiggøres. Endelig fjernes nedrivningsafsnit II syd for højene, og dermed er højenes frilæggelse gennemført.

Det må udfra en rent teknisk vurdering antages, at gennemførelsen af 1. og 2. etape hver kræver 2 år, medens 3. etape, hvorunder et nyt seminarium skal opføres, vil tage omkring 4 år. En yderligere opdeling af etaperne kan naturligvis finde sted.

Hvis den fulde frilæggelse søges gennemført på een gang, vil byggeperioden blive ca. 4 år.

Det vil være nødvendigt at fastlægge, om et eventuelt frilæggelsesprojekt skal gennemføres i etaper som ovenfor beskrevet eller samtidigt.

Erhvervslivet i Jelling må naturligvis være interesseret i, at et vedtaget projekt ikke skydes for langt ud i fremtiden, ligesom en forsinkelse vil volde ulemper og vanskeligheder for andre beboere i Jelling (f. eks. ved køb og salg af ejendomme). Det må derfor forudses, at Jellings beboere vil fremkomme med ønske om en ret kort frist for arbejdets påbegyndelse.

Gennemføres frilæggelsesplanerne under eet, vil hele forretningskvarteret kunne blive liggende samlet, til der kan ske indflytning i den nye bebyggelse. Endvidere vil man undgå de ulemper ved flytning af præstegård og seminariebygning, som etaperne 1 og 2 vil medføre.

Den etapevise gennemførelse har den fordel, at den øjeblikkelige indsats af arbejdskraft og kapital bliver mindre. Der banes herved vej for det

helt selvfølgelige, at lokale håndværkere og leverandører kan medvirke. Det må ligeledes være af bevillingsmæssig betydning at kunne fordele udgifterne over en længere årrække.

Omkostningerne ved gennemførelsen af forslag D.

Uanset, om man vælger den fulde frilæggelse eller i første omgang nøjes med fjernelsen af bebyggelsen i afsnit I, er der visse omkostninger, der straks må afholdes. Ejendommen Rosenvold må købes. For at angive størrelsesordenen af de hermed forbundne udgifter skal man oplyse, at ejendommens grundværdi ved ejendomsskyldvurderingen 1950 er ansat til ca. 70.000 kr., og at bygningerne er brandassureret for ca. 60.000 kr. Af arealet, der ialt udgør 116.000 m^2, vil 69.000 m^2 kunne sælges. Endvidere må fodgængertunnelen etableres, så snart øvelsesskolen skal bygges. Omkostningerne hertil er anslået til ca. 60.000 kr.

Når de fornødne overenskomster om seminariet, præstegården m. v. er truffet, må yderligere arrangementer kunne ske stykkevis, efterhånden som behovet for byggegrunde melder sig. Formentlig vil der kunne gå ret lang tid, før man må gribe ind overfor seminariets og præstegårdens bygninger.

Der bliver altså, bortset fra visse småudgifter til udstykning og eventuel regulering af terræn, kun tale om udgifter til erhvervelse af de ejendomme indenfor afsnit I, II og III, som i anledning af dødsfald eller rimeligt ønske fra ejeren må erhverves. Det er ikke muligt for udvalget i vor tid med en stærk udvikling i prisniveauet at skønne, hvor store udgifterne ved erhvervelse af disse ejendomme vil blive. Men for dog at få et udtryk for størrelsen af de udgifter, der vil være forbundne med en frilæggelse, har man nedenfor beregnet summen af de nævnte ejendommes grundværdi ved den seneste ejendomsskyldvurdering og brandassurancesummen.

Ejendommene i afsnittene I, II og III repræsenterer herefter en værdi af ca. 1.5 mill. kr., d. v. s. gennemsnitlig 45.000 kr. pr. ejendom.

Såfremt man f. eks. tænker sig, at erhvervelsen af de til frilæggelsen nødvendige ejendomme foretages over 20 år, vil der blive tale om gennemsnitlig 2 ejendomsovertagelser pr. år, svarende til en årlig udgift på 100.000 kr.

En opgørelse over udgifter og indtægter ved gennemførelsen af plan D kan herefter opstilles således:

Udgifter

		Kr.	Kr.
A. Selve frilæggelsen, jfr. bilag 5			
a. Afsnit I. Brandass. + grundv.	ca.	430.000	
b. » II. » »	ca.	420.000	
c. » III. » »	ca.	530.000	
d. Håndværkerf. m. m. »	ca.	170.000	1.550.000
B. Erhvervelse af butikscenterarealet			
e. Ny grund til seminariebygningen 34.000 m²	ca.	130.000	
f. Nuværende bygnings bygningsværdi	ca.	200.000	
g. Overskudsareal fra gi. præstehave 7.500 m²	ca.	30.000	
h. Areal til ny præstebolig 5.000 m²	ca.	20.000	
i. Nuværende bygnings bygningsværdi	ca.	20.000	
k. Elværk. Ejendomsskyld	ca.	35.000	
1. Uforudsete udgifter	ca.	100.000	535.000
C. Anlægsarbejder *)			
m. Vejomlægning	ca.	150.000	
n. Pladsanlæg			
Parkeringsplads og ny vej	ca.	75.000	
Øvrige regulering	ca.	10.000	
o. Regulering omkring højene	ca.	55.000	
p. Fodgængertunnel	ca.	60.000	
q. Uforudsete udgifter	ca.	100.000	450.000
Bruttoudgift	ca.		2.535.000

Indtægter

Der ejes nu til grundsalg 18.000 m² til bebyggelse	ca.		135.000
Nettoudgift	ca.		2.400.000

Hksempel på finansiering af forslag D.

Det må understreges, at udgiften er beregnet på grundlag af ej endemmenes grundværdi og brandassurancesum. *Den egentlige værdi kan først opgøres efter foretagne taksationsforretninger.* Af den anførte samlede udgiftssum på ca. 2.400.000 kr. må som nævnt beløb til køb af ejendommen Rosenvold og ca. 60.000 kr. til etablering af en fodgængertunnel under jernbanen straks stilles til rådighed. De øvrige udgifter vil kunne afholdes over en længere periode.

*) Beregnet på grundlag af enhedspriser, ansat efter udtalelse af afdelingsingeniør i Københavns kommune K. V. Jensen.

I det følgende fremsættes et forslag til løsning af de finansielle spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med gennemførelsen af forslag D. Dette falder udenfor den udvalget pålagte opgave, hvorfor de anførte betragtninger kun må opfattes som en af flere mulige løsninger.

Sagen er som nævnt rejst som en byplansag, og der har derfor blandt de lokale myndigheder været nogen ængstelse for, at kommunen selv kom til at bære den største part af omkostningerne. Arbejdsudvalget finder, at det ville være urimeligt, om Jelling kommune, fordi byen ligger ved de store fortidsminder, som hele nationen må være interesseret i at værne, skulle belastes med langt større udgifter end det, kommunen havde måttet yde, såfremt den ikke skulle tage sådanne hensyn. De udgifter, en kommune på Jellings størrelse, men uden fortidsminder, måtte ofre på udarbejdelsen af en byplan, kan formentlig anslås til ca. 10.000 kr. til konsulenthonorar.

Efter naturfredningsloven, hvorunder beskyttelsen af vore fortidsminder hører, afholdes fredningserstatninger af staten og amtskommunen og eventuelt interesserede byer, medens den stedlige landkommune i almindelighed ikke deltager i udgiften. Statens anpart udgør almindeligvis halvdelen, men kan efter nævnte lov sættes til $^{2}/_{3}$. Jellingsagen har nogen lighed med den store Trelleborgsag eller andre sager om fredning af fortidsminder, som er blevet ordnet gennem nationalmuseet. Hvis opgaven blev overladt til nationalmuseet, ville staten komme til at bære hele udgiften.

Udvalget skal dog i denne forbindelse pege på midlerne fra tipsfonden, der ifølge § 7, stk. 1, i lov af 9. juni 1948 skal anvendes dels til idrættens fremme, dels til støtte af ungdommens friluftsliv og dels til *kulturelle,* velgørende eller andre almennyttige formål.

Det ville formentlig ikke være unaturligt, om der af disse midler over en årrække ydedes et tilskud på f. eks. en million kr. Udgifterne til indretning af en tunnel under jernbanen bør efter udvalgets opfattelse bæres af statsbanerne, ligesom vejarbejder, der vil komme amtsvejvæsenet til gode, bør betales af amtskommunen med tilskud fra vejfonden på sædvanlig måde. Det skal dog i denne forbindelse bemærkes, at formanden for Vejle amtsråds vejudvalg gerne ser anført, at såfremt amtsvejudvalget påtog sig en udgift til vejforbedring i forbindelse med frilæggelsen, måtte dette tilgodeskrives amtet, når det endelige projekt til en omkørselsvej til sin tid skal gennemføres.

Man mener, at Jelling kommune i betragtning af sin størrelse højst bør belastes med en udgift på 10.000 kr. een gang for alle. Af restbeløbet bør efter udvalgets mening statskassen bære hovedparten, medens resten deles i et passende forhold mellem Vejle by og Vejle amtskommune. Motiveringen for at lade byen og amtet deltage er naturligvis den store interesse, erhvervslivet i de omliggende kommuner må have ikke alene i en sådan frilæggelse, der bl. a. skaber en turistattraktion af internationalt format, men også i den store stigning i byggeri og anden virksomhed og omsætning, som overgangsårene vil tilføre byen og omegnen.

Ordningens gennemførelse.

Frilæggelse af Jelling-højene kan påbegyndes enten som en byplansag eller som en fredningssag. I begge tilfælde er der fornøden hjemmel til at foretage ekspropriationer og servitutpålæg. Men frilæggelsesplanen forudsætter mere omfattende dispositioner, end en kommune sædvanligvis må påtage sig i forbindelse med tilvejebringelsen af en byplan. Udvalget vil derfor finde det rimeligt at foreslå, at der tilvejebringes særlig lovhjemmel til gennemførelsen af dette store nationale projekt, også af hensyn til de ret omfattende økonomiske konsekvenser. Lovgivningsmagten ville på denne måde få adgang til at tage stilling til sagen. Der kan i denne forbindelse henvises til den måde, hvorpå anlægsarbejder i Hirtshals, Hanstholm, Esbjerg og Thyborøn er gennemført.

Frilæggelsen•>- administration.

Frilæggelsen af Jelling-højene er først og fremmest motiveret i højenes værdi som et nationalt mindesmærke, og sagen hører derfor retteligt hjemme under statsministeriet. De omfattende planer, der er skitseret foran, vil medføre administration ved køb af eksisterende ejendomme og arealer, salg af grunde, eventuelt opførelse af nye bygninger og finansieringen heraf — både gennem statslån og private prioriteringer. Endvidere vil der kunne blive tale om administration af erhvervede ejendomme, indtil nedrivningen finder sted. Det administrationsarbejde, der bliver nødvendigt, er af en sådan karakter, at det næppe bør pålægges Jelling kommune at foretage det. Det er karakteristisk for projektet — i den form, det her er foreslået — at der må bindes store statsmidler, og at flere ministerier, Jelling kommune, Vejle amt og Vejle by er interesseret i, hvordan opgaven løses.

Man skal derfor foreslå, at der nedsættes et særligt udvalg, som kan føre kontrol med, at projektet fuldføres som angivet i den derom vedtagne lov, eller, såfremt man søger sagen løst med hjemmel i naturfredningsloven og byplanloven, i overensstemmelse hermed. Dette udvalg bør bestå af repræsentanter for statsministeriet, boligministeriet, nationalmuseet, Jelling kommune og Vejle amtsråd. Til at forestå den daglige ledelse af frilæggelsesarbejdet må udpeges en administrativt trænet leder, der til sin rådighed må have fornøden teknisk bistand. Han får til opgave under ansvar overfor det nævnte udvalg at foretage køb af ejendomme i overensstemmelse med planen og at sælge grunde til dem, der ønsker at bygge på de dertil bestemte arealer. Det offentlige må ligeledes være forpligtet til at købe ejendomme beliggende i de områder, der i henhold til planen skal nedrives, såfremt ejeren rejser krav herom.

Andre problemer i forbindelse med opførelsen af nye ejendomme må løses af de private bygherrer selv, eventuelt således, at de slutter sig sammen i boligforeninger. Men det vil dog være naturligt, om der af det offentlige gives bygherrerne vejledning både vedrørende bygningstekniske og finansieringsmæssige problemer. I det omfang, et nyt forretningskvarter skal opføres på arealer, der sælges af staten, må man endvidere overveje muligheden af gennem servitutter m. v. at regulere bebyggelsen.

Arbejdsudvalget ønsker til slut at pege på, at gennemførelsen af en frilæggelse og byplan på den foreslåede måde ikke kan sammenlignes med en almindelig fredning, for hvilken det er karakteristisk, at der udfra visse samfundsbetonede motiver lægges et i økonomisk henseende uproduktivt bånd på et naturareal. Samtidig med, at de ændrede omgivelser kommer til at fremhæve samtlige Jelling-mindesmærker på en virkningsfuld og storstilet måde, opstår der ved den naturlige form for bymæssig centralisering, som de lokale forhold på en så lykkelig måde indbyder til, virkeligt gode betingelser for at erstatte den i bebyggelsesmæssig henseende forældede del af Jelling med en tidssvarende mønsterby, hvor alle tænkelige hensyn er taget til øgede muligheder for byens og turistlivets trivsel og udvikling fremefter.

København, den 17. december 1951.

Johannes Brøndsted. *Ejnar Dyggve.*

Jannik Lauridsen. *Vagn Rud Nielsen.*

Kr. Søndergaard.

Jørgen Bo. *N. Elkær-Hansen.*

Henrik Holberg. *Ebbe Lund.*

BILAG OG KORTPLANCHER

Bilag 1. Jelling-Højenes Frigørelse. Ved ors. Fr. Knudsen, Vejle 48

— 2. Opfordring af Marts 1934 fra Komiteen til Jelling-Højenes Frigørelse 51

— 3- Henvendelse af 26. juni 1950 til statsministeren fra grundejere i Jelling 53

—• 4. Skrivelse af 28. april 1951 til undervisningsministeriet fra en forældrekreds i Jelling 55

— 5. Oversigt over ejendomme i de områder, der berøres af de i betænkningen omhandlede frilæggelsesplaner 57

— 6. Kort over Jelling med indtegning af frilæggelsesafsnit I, II og III 58

— 7. Kort over Jelling med indtegning af forslag D 59

JELLING-HØ JENES FRIGØRELSE BILAG 1.

af overretssagfører *Fr. Knudsen,* Vejle.

Efter Vejle amts årbøger 1930.

Vi, der anser Jelling-Minderne for vor maaske største nationale Mindeskat, kan kun undres over, at der — trods den Opmærksomhed, som bl. a. Frederik VII.s Udgravninger i 1861 havde vakt om dem, — ikke blev værnet om Højenes nærmere Omgivelser i de følgende Aar. Søndre Høj, der laa lige ved Landevejen — nu meget mere en regulær Gade af købstadlignende Tilsnit end en Landevej — blev klemt inde af en Bebyggelse, der stærkt udnyttede »Byggegrundene« ved Højens Fod. Et Lyspunkt var det dog, at det ikke var Stor-Bygninger, men ret beskedne Huse, hvis Baggaardsinteriører bød sig frem for enhver, der besteg Højen.

Lykkeligvis rejste der sig, om end sent, i Jelling en Stemning for at iraade Bod paa disse og andre mindre pyntelige Forhold, og Jelling fik sin Forskønnelsesforening, der udrettede et betydeligt Arbejde for at skabe en pyntelig Landsby af den gamle Kongestad. Denne havde faaet den smukke Skole, men Partiet omkring den og hinsides Gaden svarede ikke dertil. —

Man begyndte med Oprensning og Forskønnelse af Bydammen ved Seminariet og med at faa udvirket, at Gade jorden ved Bydammen blev sikret mod Beplantning med store Træer eller Bebyggelse, ligesom man sikrede sig en lille Grund med en gammel Smedie paa, som blev nedlagt, hvorefter Pladsen — vistnok 1915 — blev lagt i Grønsvær, og det lyse og aabne, meget smukke Damparti fremkom.

Turen kom derefter til den modsatte Side. Efter at Forstander Rørdam og Seminariets Elever i 1913 havde skabt Mindet for Uffe, Vermund og Folke, blev det Forskønnelsesforeningens Fortjeneste, at den (1. Maj 1915) erhvervede et lille Hus oppe ved Kirkegaarden (for 1800 Kr.). Til Dækning af Købesum og Rydning af Grunden fik man et Statstilskud paa 2600 Kr., mod at Seminariet paa Statens Vegne blev Ejer af Grunden. Der var herved skabt en mindre, men ypperlig Festplads, paa hvilken der straks blev rejst den nuværende særprægede Talerstol, skænket af Dansk-Amerikaneren Oberst Listoe, der var Plejesøn af den velkendte Seminarieforstander Pastor Svendsen, hvis Mindesten er rejst ved Siden af Pladsen.

Forstander Rørdam var ogsaa Sjælen i dette Arbejde, og han støttedes udmærket af Forskønnelsesforeningen. Begyndelsen var nu gjort, og det lignede ikke Rørdam at blive staaende ved Begyndelsen; han maatte videre frem mod Maalet: Højenes Frigørelse.

Arbejdet indenfor »Samvirkende jydske Turistforeninger« førte i sin Tid afd. Seminarieforstander Skat Rørdam og mig sammen, og allerede i November 1916 gjorde han mig bekendt med, at han tilsigtede at faa indkøbt og nedrevet de øvrige Ejendomme, der laa ved søndre Jellinghøj og baade røvede Udsynet til den og virkede skæmmende ved deres Beliggenhed.

Det var jo imidlertid under Krigen, hvor Bolignøden allerede havde begyndt at gøre sig gældende, og det var at forudse, at Vanskeligheder vilde opstaa for Nedrivningen. Det varede derfor nogen Tid, inden Tanken naaede frem og fik Form i Handling. Formentlig paa Rørdams Initiativ dannedes i Løbet af 1917 en Landskomité, der antog det noget besværlige Navn »Komitéen til Frigørelse af den sydlige Kongehøj i Jelling«, og som kom til at bestaa af Professor Vilhelm Andersen, Formanden for Vejle Amts historiske Samfund, Amtmand Kammerherre Bardenfleth, Kammerherre Bech, Engelsholm, Kammersanger Vilhelm Herold — som bekendt en gammel Jelling-Seminarieelev — Landstingsmand Ejsing og Amtsraadsmedlem, Sogneraadsformand Mikél Jensen, begge i Jelling, fhv. Seminarieforstander R. J. Holm (tidligere Lærer ved Jelling Seminarium), Kongens Kabinetssekretær, Kammerherre Krieger, Professor, tidligere Seminarieforstander i Jelling. N. A. Larsen, Museumsinspektør ved Nationalmuseet, Dr. Sophus Møller, alle i København, Bankdirektør Jac. Petersen i Vejle (Komitéens Kasserer), Seminarieforstander Rørdam (Komitéens Formand), samt tidligere Sognepræst i Jelling, Biskop Sofus Sørensen, Nørup Præstegaard.

Allerede i August 1917 lykkedes det her paa Egnen at finde nogle Enkeltmænd, der gav Komitéen saa gode Tilsagn om Pengegaver, at man turde skride til Erhvervelsen af de to Ejendomme, som det i første Række gjaldt om at erhverve, skønt det drejede sig om et betydeligt Beløb (omved 11—12,000 Kr.), og straks — altsaa i Slutningen af August — blev disse to Ejendomme taget paa Haanden, nemlig Skomager Jensens Enke, Karen Jensens Ejendom, Matr. Nr. 51 d og Landpost Magnus Petersens Ejendom, Matr. Nr. 51 c.

Der var dog endnu et Stykke Vej frem. Landpost Petersen havde betinget sig at beholde Bygningsmaterialierne, saa han skulde have købt Byggegrund og Huset flyttet, hvilket skete i Sommeren 1918; og til Nedrivning af Enkefru Karen Jensens Hus krævedes Sogneraadets og Huslejenævnets Tilladelse, som først kom til at foreligge i November 1918 og lød paa Tilladelse til Nedrivning pr. 1. April 1919 paa det Vilkaar, at en ny Bygning med 2 Lejligheder blev opført i Stedet derfor inden 1. Oktober 1919.

De betydelige Pengemidler (ca. 18,000 Kr.), som yderligere krævedes, var i Mellemtiden blevet indsamlede foruden ved direkte Henvendelse tillige ved en Opfordring, stilet til Privatmænd, der kunde antages at betragte Sagen med Velvije. I denne hedder det bl. a.:

»Det vil være Dem bekendt, at den danske Nation i de to store Kongehøje i Jelling — Gorms og Thyras Høje — har sine største og mest imponerende Oldtidsminder. Disse Høje har nu i 1000 Aar staaet som Vidner om den Tid, da Danmark blev et samlet Rige, og de kan med Rette betragtes som et dansk Sidestykke til de ægyptiske Pyramider.

I den sidste Menneskealder er særlig den sydlige Høj imidlertid blevet ilde medhandlet, idet den er blevet omgivet af Bygninger, hvis Baggaarde

grænser umiddelbart op til Højen, saa at enhver Besøgende maa faa et uhyggeligt Indtryk af, hvor ringe Omsorg vi har for vore skønneste Oldtidsminder.

I den Overbevisning, at det Folk, der ærer sine Minder, ærer sig selv, og at det er vor Skyldighed som Danske at værne om nationale Monumenter, der er enestaaende i Norden, anmoder vi Dem om et Bidrag til Indkøb af Bygningerne omkring den sydlige Kongehøj. Disse vil derefter blive fjernede, og deres Plads udlagt som fredet Statsejendom i al Fremtid.«

Det lykkedes derefter at gennemføre det hele programmæssigt og at faa Pladsen ryddet, planeret og tilsaaet — et langt mere omfattende og bekosteligt Arbejde, end man skulde antage, — og Valdemarsdagen den 15. Juni 1919, Syvhundrede-Aarsdagen for Slaget ved Lyndanisse, kunde saaledes fejres paa den fremkomne store frie Festplads ved søndre Kongehøj. Ved Festen holdt bl. a. Professor Vilh. Andersen et pragtfuldt foredrag.

Maalet naaedes altsaa saa vidt som skildret, hvortil kom, at man fik istandsat Gavlen paa den tredie, Sydøst for Højen liggende Ejendom, og fik sikret sig, at den ikke blev benyttet til Reklame, men tværtimod eventuelt kunde dækkes med passende og smuk Beplantning.

Men derefter kom de vanskelige Aar, og Komitéen maatte indstille sit Arbejde for Tiden. Forinden erhvervede Komiteen dog — i August 1920 •— af Forskønnelsesforeningen den Grund, hvorpaa den gamle Smedie havde ligget, hvilken sikredes mod Bebyggelse. Paa Pladsen rejstes den 8. Juli 1920 som en smuk Afslutning paa de forskellige Mindesten en Genforeningssten, skænket af Fru Rørdam, og ved Deklaration ordnedes i September 1920 Forholdet med Hensyn til Gavlen.

Da dette var afsluttet, overgav Komitéen til Staten som dens Ejendom, saaledes som Hensigten var, de indkøbte Arealer, der herefter staar under Tilsyn og Bestyrelse af Jelling Seminarium paa Statens Vegne.

Løsningen af Resten af Opgaven måtte opsættes til bedre Tider, til Statens Støtte eller anden Støtte kunde opnaas. Men allerede det opnaaede Resultat betød et stort Fremskridt og en stor Forbedring af Forholdene ved vort stolteste Oldtidsminde, og det synes mig fortjent, at Navnene paa dem, der arbejdede først for denne Sag, og Omfanget af deres Arbejde bringes i Minde.

BILAG 2.

OPFORDRING AF MARTS 1934 fra KOMITEEN TIL JELLING-HØJENES FRIGØRELSE

Komiteen til Jelling-Højenes Frigørelse.
Amtsgaarden, Vejle, Marts 1934.

I 1000 Aar har i Jelling »Kongehøjene« — Gorms og Thyras Høje — og de navnkundige Runestene staaet som Danmarks skønneste Oldtidsminder og som Vidner fra den Tid, da »Harald vandt al Danmark og Norge og kristnede Danerne«, saaledes som Harald Blaatand lod indriste paa den største af Runestenene.

Men Pladsen ved Højene er vanrøgtet.

Lige op ad Højene er opført Beboelseshuse, ofte med Baggaarde ud mod Højene, og selv om nogle af de værste af disse er fjernede ved en tidligere Komité's Virksomhed, er stadig Udsigten til den sydlige Høj skjult for forbipasserende af et umiddelbart ved Højen beliggende Hus med Butikker og Beboelseslejligheder, og denne Mangel paa Omsorg for disse skønne Mindesmærker har vakt og vækker med Rette i høj Grad Anstød hos den store Mængde Danske og Udlændinge, der aarlig valfarter til Højene.

Tilstanden er saadan, at Landet simpelthen ikke kan være den bekendt.

Nedenanførte »Komité til Jelling-Højenes Frigørelse« vil nu i første Række søge nedrevet det nævnte Hus, som Komitéen har paa Haanden, og for et Beløb af henved 38.000 Kr. vil dets Fjernelse kunne sikres, og yderligere vil der medgaa et mindre Beløb til at bringe Pladsen i Orden efter Husets Nedrivelse, og naar dette er sket, vil Pladsen blive overgivet Staten til Fredning i al Fremtid.

I Forvisning om, at alle Danske vil godkende denne Tanke, beder vi om et Bidrag til Sagens Realisation.

Bidrag vil kunne sendes til Komitéens Kasserere, Direktør Mikél Jensen, Vejle Byes og Amts Sparekasse, Vejle, Direktør Haugen-Johansen, Vejle Bank, Vejle, og Direktør Boesen, Den danske Landmandsbanks Filial i Vejle.

Knud Valløe,
Amtmand, Kammerherre,
Formand for Vejle Amts historiske Samfund,
Formand.

M. Mackeprang,
Direktør for Nationalmuseet.

Johannes V. Jensen.

Ejvind Møller,
Højesteretssagfører.

Mikél Jensen,
Sparekassedirektør.

Haugen-Johansen,
Direktør i Vejle Bank.

William Berthelsen,
Tandlæge, Vejle.

F. Knudsen,
Overretssagfører, Vejle.

Foranstaaende Henvendelse tiltrædes af

Knud Fabricius,
Professor ved Universitetet,
Formand for
»Dansk Historisk Fællesforening«.

Erik Struckmann,
Formand for
Danmarks Naturfredningsforening.

A. Rudbeck,
Dommer,
Formand for Fredningsnævnet
i Vejle Amt.

Immanuel Nansen, A. H. Winge,
Præsidiet for Turistforeningen for Danmark.

V. Ammundsen,
Dr. theol., Biskop.

Vilh. Andersen,
Fhv. Professor
ved Universitetet.

Hans Brix,
Professor, Dr. phil.

B. Dessau,
Direktør.

Jørgen Christensen,
Konsul, Grosserer.

P. Ejsing,
fhv. Landstingsmand,
Jelling.

Chr. Hasselbalch,
Seminarieforstander,
Jelling.

P. Herschend,
Stiftamtmand.

Vilh. Herold,
Kgl. Kammersanger.

Lis Jacobsen,
Dr. phil.

Helge Jacobsen,
Brygger.
Direktør i Ny Carlsbergfondet.

J. Jensen-Klejs,
Landstingets Formand.

A. Krieger,
Kabinetssekretær.

Holger Larsen,
Medlem af Folketinget.

D. Lauritzen,
Konsul, Skibsreder.

Lundbye,
Stiftamtmand.

V. Norn,
Kgl. Bygningsinspektør.

Chr. H. Olesen,
Direktør.

Johs. Pedersen,
Professor,
Formand i Carlsbergfondets
Direktion.

Rosenkrantz,
Nationalbankdirektør,
Lehnsbaron.

O. D. Schack,
Amtmand,
Lehnsgreve.

Olaf Seligmann,
Formand for
Vejle Haandværkerforening.

Sophus Sørensen,
fhv. Biskop.

Kr. Refslund-Thomsen,
Amtmand.

P. M. Warrer,
Konsul, Grosserer,
Formand for
Vejle Handelsstandsforening.

J. H. Vernersen,
Nationalmusæets Tilsynsførende
ved Kongehøjene.

HENVENDELSE AF 26. JUNI 1950 TIL STATSMINISTEREN FRA GRUNDEJERE I JELLING

Til Statsministeren.

Undertegnede Grundejere i Jelling, der berøres af den paatænkte Frilæggelse af Kongehøjene, vil hermed overfor den højtærede Statsminister gerne have Lov til — rent foreløbig — at fremføre vort Syn paa og Stilling til omtalte Spørgsmaal med Anmodning om, at dette maa blive forelagt den Kommission, der vil faa med Sagens videre Behandling at gøre.

1. Det er vor Overbevisning, at den paatænkte Flytning af den vestlige Bydel rent erhvervsmæssig vil være til stor Skade for saavel de enkelte Erhvervsdrivende som for Byen i dens Helhed.

2. Desuden vil vi mene, at de enkelte Grundejere, selv ved for dem gunstige Salgsbetingelser, ikke kan forvente boligmæssigt at blive stillet som nu uden at maatte paatage sig en væsentlig større Gældsbyrde, samtidig med at Erhvervsmulighederne paa ingen Maade forbedres.

3. Endvidere er det i den nuværende Efterkrigs- og Genopbygningstid, hvor mange af vore Medborgere — særlig i de store Byer — stadig lever under menneskelig set uværdige Boligforhold, vor Opfattelse, at det paatænkte Projekt samfundsøkonomisk set vil være uforsvarligt, saa meget mere som det jo ingenlunde kan siges at være en produktiv Foranstaltning at flytte en hel Bydel et større eller mindre Stykke.

Endelig vil vi gerne fremføre, at det der er fremkommet i Pressen om Grundejernes velvillige Indstilling til Spørgsmaalet, naar det økonomiske kunne ordnes paa en for disse tilfredsstillende Maade, ikke er i Overensstemmelse med Virkeligheden, hvilket fremgaar af omstaaende, og vi kan ikke tænke os, at Sagen gennemføres mod Befolkningens Ønsker.

Jelling, den 26. Juni 1950.

H. Lindorph, Købmand.	Ludvig Paulsen, Træskoforretning.
John Jacobsen, Bagermester.	H. Sørensen, Skrædermester.
Elise Høyrup, Husejerske.	Anna Andersen, Boghandler.
Peter Madsen, Vognmand.	A. Jørgensen, Murermester.
Kristen Madsen, Husejer.	Petra Mosegaard, Trikotagehandlerske.
H. J. Larsen, Manufakturhandler,	Oline Nielsine Andersen, Husejerske.

Chr. Bjerre, Mekanikermester.

N. C. Nielsen, Købmand.

Metha Jørgensen, Syerske.

H. Dupont, Smedemester.

Frk. Marie Sørensen, Husejerske.

Fru Maria Sørensen, Husejerske.

Chr. Riis Pedersen, Installatør.

Aksel Wind, Urmager, Guldsmed.

Johs. Hansen, Cyklehandler.

Borup Riisager, Landpostbud.

J. Larsen, Slagtermester.

A. Melgaard, Anesminde.

Chr. Thomsen, Vandmester.

P. Marcussen, Vognmand.

A. Madsen, Karetmager.

S. P. Brøndum, Møller.

Niels Christensen, Vognmand.

Margrethe Nielsen, Husejerske.

Svend Jørgensen, Tobakshandler.

Vilhelm Paulsen, Landpostbud.

Olaf Joh. Olsen, Snedkermester.

Jens Peter Bach, Husejer.

SKRIVELSE AF 28. APRIL 1951 TIL UNDERVISNINGSMINISTERIET FRA EN FORÆLDREKREDS I JELLING

Jelling, den 28. april 1951.

Til undervisningsministeriet.

Undertegnede udvalg, repræsenterende Jelling seminarieskoles forældrekreds i et antal af 162 personer, tillader sig ved denne henvendelse indtrængende at anmode det høje undervisningsministerium om, at det udarbejdede projekt til en ny øvelsesskole må blive bragt til udførelse nu.

Da befolkningen for ca. 20 år siden overdrog sin skole til staten, skete dette ikke uden betænkeligheder fra forældrenes side. Det blev dengang bl. a. stærkt fremhævet af statens repræsentanter som en betydelig fordel, at skolen som statsøvelsesskole altid ville blive udstyret mønsterværdigt. Imidlertid er der i de forløbne 20 år ikke sket nogen væsentlig forbedring af skolens lokaleforhold m. m., der i det store og hele fremtræder som ved opførelsen af bygningen i 1903.

Umiddelbart efter skoleloven af 1937 fremkom planerne om en nybygning af skolen, men i de mellemliggende 13 år er der intet blevet gennemført, for at skolen bygnings- og udstyrsmæssig kunne opfylde lovens krav.

Både før og, trods alle vanskeligheder, efter krigen er et stort antal skoler, også i landkommuner, blevet ny- og udbygget.

Man havde da grund til at vente, at staten, som havde opstillet lovens krav, ikke ville stå tilbage for kommunerne, og det er en almindelig mening, at staten også med henblik på sine løfter ved overtagelsen, havde et ansvar overfor forældrene for, at den nødvendige nybygning af skolen blev ført igennem på linie med de fremmeligste landkommuner.

Skolens nuværende situation er efter besigtigelse og indhentede oplysninger følgende:

1) Der findes kun 5 almindelige klasselokaler, af hvilket det ene er langt under lovbefalet størrelse.
2) Særlokaler mangler fuldstændig, f. eks. til skolekøkken, håndgerning, skolelæsestue, naturfag.
3) Skolen har intet lærerværelse.
4) Børnetallet er stærkt stigende, f. t. 143.
   Som opholdsrum for disse børn findes en uopvarmet forstue, hvis størrelse kun er lidt over et almindeligt klasseværelses.
5) Der findes intet spise- og opholdsrum for de udefra kommende ca. 60 børn.
6) Kakkelovnene i skolestuerne er 48 år gamle, forbrændte og utætte. De er allerede for 12 år siden betegnet som kassable af håndværkerne.
7) Der findes ingen cykle- eller læskure.

8) Legepladsforholdene er direkte uforsvarlige. Legepladsen er på 525 m^2 mod lovens 1400 m^2. Den er skilt fra skolen ved en offentlig vej, der i turisttiden befærdes af ofte over 100 biler pr. dag.
9) Den realafdeling, som skulle oprettes ifølge den for 10 år siden vedtagne skoleplan, er hårdt tiltrængt. Der går f. t. 26 børn herfra i eksamensskolerne i Vejle. På grund af pladsmangelen bliver det for hvert år vanskeligere at få børnene optaget i disse skoler. En realafdeling ved øvelsesskolen vil kunne regne med et fuldt tilstrækkeligt antal elever fra sognet og omegnen.

De anførte forhold nødvendiggør efter vor mening, at sagen ikke yderligere udsættes, og det er vort håb, at det høje ministerium gennem sine dispositioner for det kommende finansår må se sig i stand til at imødekomme vore ønsker.

Aller cerbødigst

V. Madsen, landpolitibetjent, Jelling.	S. Frisk, sadelmager, Jelling.	Th. Hansen, skomager, Jelling.
Ole Kyed, gårdejer, Hørup.	Anton Askj ær, gårdejer, Skovbølling.	Peter Mols, gårdejer, Styvel.
Kristen Sørensen, arbejdsmand, Mølvang.	Hakon Fog, husmand, Skovdal.	O. C. Hansen, direktør, Jelling.

På opfordring bevidner undertegnede herved rigtigheden af det opgivne antal forældre og af deres underskrifter.

Jelling, den 28. april 1951.

sign. Th. Pedersen,
lærer.

Oversendes til *statsministeriet* i tilslutning til skrivelse herfra af 2. f. m., idet bemærkes, at nærværende ministerium er ganske enig i ønsket om, at der efter de mange års forberedelse og drøftelser af forskellige planer til en ordning af øvelsesskolens bygningsforhold snarest må finde en løsning sted af dette spørgsmål.

Undervisningsministeriet, den 26. maj 1951.

P. M. V.
E. B.
E. Torkild-Hansen.

OVERSIGT OVER EJENDOMME I DE OMRÅDER, DER BERØRES F DE I BETÆNKNINGEN OMHANDLEDE FRILÆGGELSESPLANER

	Matr. nr.	Grund-areal m²	Etageareal m² stue	1. sal	tagetage	Ialt	Butikker antal	art	Beboere 1948 over 61 år	60-15 år	14-7 år	6-0 år	Ialt	Ejendomsskyld vurdering 1950 kr.	Grundskyld vurdering 1950 kr.	Brand-assurance kr.	Brandassurance & grundskyld kr.
AFSNIT I mellem højene og Hovedgaden Vest.	60 c & 8 o	532	100	100	0	200	0		3	2			5	17.000	2.000	52.100	
	60 a & 8 p	234	126		60	186	3	Barber, mefr., værksted	2	3		1	6	28.000	1.900	54.200	
	50 b	582	210			210	0		5	3			8	24.000	4.100	33.000	
	5 o a	357	174	84		258	2	Manufakr, broderiforr.	1				1	30.000	2.500	38.350	
	12 g	406	155			155	0			5		1	6	14.000	2.800	15.900	
	12 r	436	100			100	1	Blomsterrr.		4		1	5	14.500	2.600	17.550	
	12 i	687	218	170		388	1	Brugsforing		6			6	39.000	4.100	60.520	
	12 f	691	140		50	190	1	Landbrugmaskiner		4	1		5	25.000	3.500	31.900	
	15 æ	589	136			136	0		1	4			5	12.500	1.800	23.800	
	15 ø	406	130			130	1	Kølehus	2	1			3	24.000	1.300	27.000	
	15 i	1662	132			132	0		1	1			2	16.000	3.500	31.500	
	15 y & 15 a c	671	63			63	0		2	1			3	9.000	900	11.700	
		7253	1684	354	110	2148	9		17	34	1	3	55	253.000	31.000	397.520	428.520
AFSNIT II syd for højene.	10 q	303	91		45	136	0		1	5			6	11.000	1.800	13.520	
	10 k	365	180	180	90	450	1	Kolonial	1	6	1	1	9	57.000	4.400	69.300	
	10 a b m. fl.	761	209		45	254	1	Malerværsted	1				1	17.500	2.100	38.800	
	15 u, 10 æ, 10 a g	565	156		40	196	1	Bageri		6			6	22.000	5.700	46.020	
	15 f & 10 a f	628	166			166	3	Boghd., mefr., værksted	2	1			3	24.000	5.000	37.740	
	15 s	751	140	70		210	1	Træskoualg	1	3		2	6	31.000	5.100	28.000	
	9 a u & 15 a i	262	118	80	30	228	3	Urmag., bak, barberforr.		6	1	1	8	39.000	2.600	44.600	
	9 a v & 9 a x	197	80	80		160	1	Cigarfab:		2		1	3	32.000	2.000	54.780	
	9 a y	165	0			0	0						0		700		
	9 a z	187	49	49		98	1	Skræddeutik		2			2	30.000	1.300	54.960	
		4184	1189	459	250	1898	12		6	31	2	5	44	263.500	30.700	387.720	418.420
AFSNIT III vest for Hoved-gaden Vest.	12 q m. fl.	394	130		60	190	2	Kolonialsenkram		3	1	1	5	21.000	2.000	45.200	
	12 p	359	95			95	0			1			1	14.000	1.800	21.000	
	12 o	298	90			90	1	Slagterfo	1	3			4	22.000	1.800	50.300	
	12 k	757	210			210	1	Radio- &utoværksted		3	1		4	23.000	3.300	32.760	
	12 l	728	130			130	2	Øldepot,rødudsalg		3	2		5	18.000	3.700	40.960	
	12 m	731	150		60	210	1	Barberfo	1	3		1	5	24.000	3.700	24.800	
	12 h	801	120		60	180	2	Tatol, fieudsalg		4			4	21.000	4.000	22.650	
	5 h	770	120		60	180	1	Isbar	2	2			4	20.000	3.600	34.500	
	5 i	710	125	80		205	1	Herreekvering		2	1	1	4	23.000	3.600	41.000	
	5 n m. fl.	450	240	100	50	390	2	Sadelmag, tlf.-central		6	1	2	9	29.000	3.600	59.000	
	5 z	279	156			156	1	Skotøj		6	1		7	25.000	2.200	58.500	
	5 æ	253	144	108	60	312	1	Viktualiørr.		9	2	2	13	31.000	2.000	34.710	
	5 o	189	88	88	40	216	1	Boghand		5			5	32.000	1.900	25.760	
		6719	1798	376	390	2564	16		4	50	9	7	70	303.000	37.200	491.140	528.340
		18156	4671	1189	750	6610	37		27	115	12	15	169				
	Seminarium													220.000	24.000	BV 196.000	
	Præstegård													38.500	18.500	BV 20.000	
	Elværk													35.000	2.100	BV 32.900	
														293.500	44.600	BV 248.900	
	Sparekassens ejendom													20.000	1.500	47.500	
	Håndværkerforeningen													44.000	3.600	124.430	
														64.000	5.100	171.930	177.030
	Skolen													(99.000)	(4.500)	(BV 94.500)	

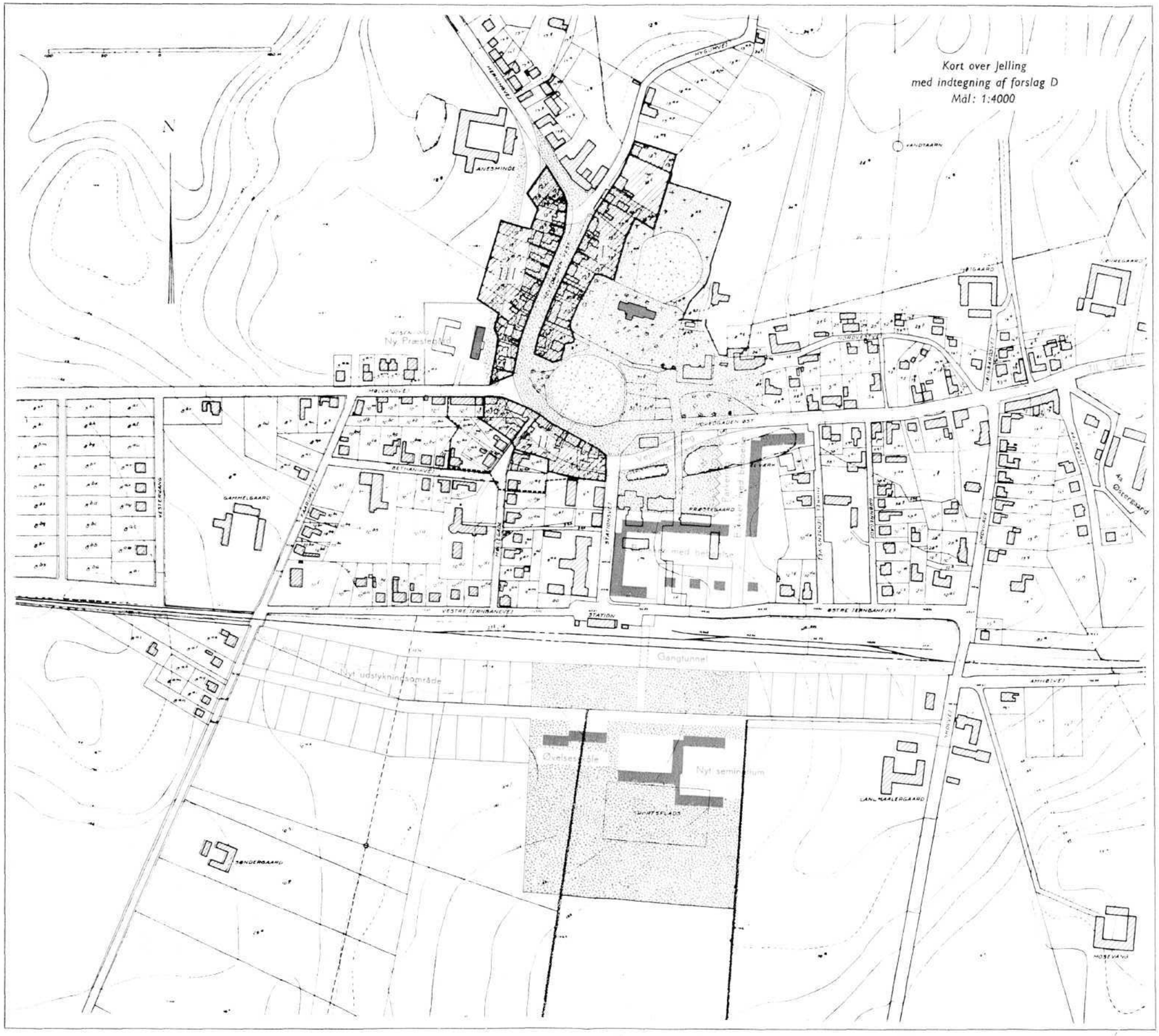
Kort over Jelling
med indtegning af forslag D
Mål: 1:4000
N
Ny Præstebolig
VESTRE JERNBANEVEJ
STATION
ØSTRE JERNBANEVEJ
Gangtunnel
Nyt udstykningsområde
Øvelsesmåle
Nyt seminarium
SKIFTESPLADS
GAMMELGAARD
PRÆSTEGAARD
LANDMAALERGAARD
SØNDERGAARD
MOSEVANG
Ny med bebyggelse